RNI Registration No: PUNPUN/2015/61118

SO KAHIYAT HAI SOORA (MONTHLY)
Volume 10 Issue 08
August 2024, S.A.S. Nagar (Mohali)

ਅਗਸਤ ੨੦੨੪
ਸਾਵਣ-ਭਾਦੋ
੫੫੬ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ
₹20

ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਜੁਗਤ

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ 'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਲਈ ਚੰਦਾ ਅਤੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਬੈਂਕ ਜ਼ਰੀਏ ਵੀ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

Name of Account:	SO KAHIYAT HAI SOORA
Name of Bank:	Bank of Baroda
Branch:	Sector 59, Mohali. (Punjab)
Account No:	36770200000150
Swift Code:	BARBINBBCHD
IFSC Code:	BARB0SECMOH

ਚੰਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀ

'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਦੇ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ/ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮਾਂ ਮੌਕੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ/ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ/ ਬੈਂਕ ਖ਼ਾਤੇ ਵਿਚ ਚੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ 'ਚ ਜੇਕਰ ਆਪ ਚੰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫ਼ੋਨ ਨੰਬਰ : 93577-23874 'ਤੇ ਫ਼ੋਨ ਕਰਕੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ।

'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਟਸਐਪ ਨੰਬਰ : +91-93577-23874 'ਤੇ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

See Online Edition :

www.akjmagazine.com

www.facebook.com/skhsoora

ਹੁਣ 'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਤੁਸੀਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.akj.org 'ਤੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਸਰ ਤੇ ਫ਼ਲ

ਕੀਰਤਨ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਿਧਿ ਭੀ ਵਸਗਤਿ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਕਰਖਣ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਅਵੱਸ਼ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਮਾਤਰ ਭੀ ਪਾਰਸ ਰੂਪੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਅਗਾਧ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਪਰਸਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਮਿਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਸੌਂਧ (ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਭੀ ਅਰਪਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਓਹ ਭੀ ਜੋ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰੀ ਸਮਾਂ ਇਤ ਵਲ ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸੋ ਬਧੇ ਚੱਟੀ ਹੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੂੰ :

ਜੈਸੋ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮੈ ਤੈਸੋ ਕਹਿਆ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ ॥੪॥੧॥੧੫੮॥
(ਰਾਗੁ ਗੌੜੀ ਮਾਲਵਾ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੨੧੪)

ਰੂਪੀ ਗੁਰਵਾਕ ਉਤੇ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਉ ਭਾਵਨੀ ਹੈ, ਓਹ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦਾ ਮੀਆਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਧਾਰ ਹਿਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਅਹਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਓਥੇ ਕੀਰਤਨ ਨਮਿਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਥੁੜੋਂ ਵਾਲੀ ਬੰਧਨਾ ਨਹੀਂ। ਬੰਧਨ ਓਥੇ ਸਭ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਲਿਆਨ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੀ ਮੁਖ ਕਾਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਬਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੇਤੀ ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮ੍ਹਾਰਦੇ ਹਨ, ਬਧੇ ਚੱਟੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ।

SO KAHIYAT HAI SOORA
(Monthly)
RNI NO: PUNPUN/2015/61118
Volume 10 Issue 08

ਸਰਪ੍ਰਸਤ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ।

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਭਾਈ ਮਨਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ
ਐਡਵੋਕੇਟ ਭਾਈ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ
ਭਾਈ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ,
ਭਾਈ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ,
ਭਾਈ ਹਰਮੋਹਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮੋਹਾਲੀ,
ਭਾਈ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੈਨਕੂਵਰ।

ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ
ਮਕਾਨ ਨੰਬਰ : 532, ਫੇਜ਼-3ਬੀ1, ਐੱਸ. ਏ.ਐੱਸ. ਨਗਰ, (ਮੋਹਾਲੀ)
ਪਿੰਨ : 160059
ਫ਼ੋਨ ਨੰਬਰ : 93177-53202
e-mail : akjmagzine@yahoo.com

Printed & published by Satinder Pal Singh on behalf of Satinder Pal Singh, Printed at Majestic Printing Press Bay Shop No.7, Near Chawla Nursing Home Phase 7, S.A.S. Nagar Mohali and published from H. No 532, Phase-3B1, S.A.S. Nagar, Mohali.
EDITOR: TALWINDER SINGH BUTTAR

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ...

ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲਗਭਗ ੧੨੦੦ ਸਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣੇ ਰਹੇ ਭਾਰਤ-ਵਰਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਲੋਧੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ 'ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ ॥ ਜਾਇ ਜਗਾਇਨਿ੍ ਬੈਠੇ ਸੁਤੇ ॥' ਆਖ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਬਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ 'ਪਾਪ ਕੀ ਜੰਞ' ਕਹਿ ਕੇ ਫ਼ਿਟਕਾਰਨਾ ਉਸ ਘੋਰ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਦੇ ਯੁੱਗ 'ਚ ਇਕ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਹੋਕਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਿਤ ਅਲੌਕਿਕ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਉਦੇਸ਼ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਬਹੁਪ੍ਰਕਾਰੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖੋਹਣ ਵਾਲੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਾਤਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿੱਢਣ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬੜਾ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਜਿੰਨਾ ਜਾਨੀ-ਮਾਲੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ, ਓਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ 'ਤੇ ਹੀ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਅਖੌਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਂਦਿਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਭਾਰਤੀ ਆਗੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ਅਦੁੱਤੀ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ 'ਚ 'ਜਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲਾ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ੮੪ 'ਚ ਦਿੱਲੀ, ਕਾਨਪੁਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਜਿਹੇ ਘੋਰ ਜ਼ੁਲਮ ਸਿੱਖ ਪੰਥ 'ਤੇ ਢਾਹੇ ਗਏ। ਇਹ ਇਕ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕੌਮ ਨਾਲ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਧੋਖਾ ਤੇ ਘਾਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕੇ। ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਰਤ ਜਦੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ੧੫ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਬੇਵਿਸਾਹੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਵਸਥਾ 'ਤੇ ਮਲਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਵਾਅਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਵੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣ ਸਕਣ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਮਿਲਣੀ ਨਾ-ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਬੇਨਤੀ

ਹਥਲਾ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰੱਦੀ ਵਿਚ ਨਾ ਵੇਚਿਆ ਜਾਵੇ ਜੀ।

ਚੰਦਾ

ਭਾਰਤ : ਸਾਲਾਨਾ 200 ਰੁਪਏ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ 500 ਰੁਪਏ, ਪੰਜ ਸਾਲ 800 ਰੁਪਏ, ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ 2000 ਰੁਪਏ
ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ : ਸਾਲਾਨਾ 2000 ਰੁਪਏ, ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ 15,000 ਰੁਪਏ
ਚੰਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੀ।

ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ

ਅੰਕ : ੦੮ ਸਾਲ : ੧੦ ਅਗਸਤ ੨੦੨੪

ਸਾਵਣ-ਭਾਦੋਂ, ੫੫੬ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ

ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ

'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਛਾਪਣ ਦੀ ਪੂਰਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰਚਨਾ ਨਾਲ 'ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ' ਜਾਂ ਜਥੇ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਿਆਂਖੇਤਰ ਸਿਰਫ਼ ਅਜੀਤਗੜ੍ਹ (ਮੁਹਾਲੀ) ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ

* ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ' ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤਿ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ, ਰੂਹਾਨੀ/ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ।
* ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਫ਼ਿਰ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 10 ਤਰੀਖ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ।
* ਲੇਖ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
* ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਲਾਭਦਾਇਕ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਾਹਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਤੇ ਚੇਤੰਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰੀ ਜਸ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਹਰੀ ਮੰਦਿਰ ਜਗਤ ਦਾ ਧਰਮ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ; ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਧਰਮ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸੂਰਜ ਸਦਾ ਚਮਕਣਾ ਚਾਹੀਏ।

- ਪ੍ਰੋ. ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	06
ਅਰਦਾਸ, ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੇਟਾ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ	12
ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ	16
ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਜੁਗਤ ਡਾ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ	20
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ ਪ੍ਰਿੰ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ	22
ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ	24
ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ 'ਚ ਆ ਵੜੀ ਪੁਜਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	28

ਜਾਣੋਸਤਿਹੋਵੰਤੋਮਰਣੋਦ੍ਰਿਸਟੇਣਮਿਥਿਆ ॥
ਕੀਰਤਿਸਾਥਿਚਲੰਥੋਭਣੰਤਿਨਾਨਕਸਾਧਸੰਗੇਣ ॥੩॥ (॥੨੪॥)
(ਮਹਲਾ ੫ ਗਾਥਾ, ਅੰਕ: ੧੩੬੦)

ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ

ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ ਮਰਣਾ (ਅਵੱਸ਼ ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ (ਜੋ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ) ਮਿਥਿਆ ਹੈ; ਭਾਵ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ "ਨਾਨਕ" ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾ ਕੇ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਰਤਿ (ਹਰਿ ਜਸ), ਜੋ ਕਿ ਸਾਧਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ ਸਾਥ ਗਾਈ (ਭਣੰਤਿ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸਾਹ ਨੇ ਗਾਥਾ ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮਾਏ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮਰਣਾ ਸੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਝੂਠ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਧੂੰਆਂ ਦਸਤਗੀਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਭਾਵ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ, ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ (ਕੇਵਲ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਨਹੀਂ) ਅਤੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਰੂਪੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਜੀਵ ਸਭ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਬਾਵਰਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਕੀਰਤਿ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੀਵ ਦੀ ਬੁੱਧੀ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਨਾਲ ਇਸ ਕਦਰ ਚੁੰਧਿਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਰਨ ਵੱਲ ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਕਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਖ਼ਈਅਲ (ਅੰਤਹਕਰਨ, ਦਿਲ) ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਫੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦਿੰਦਾ ਬਲਕਿ ਫ਼ਾਲਤੂ ਸੰਸਾਰੀ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਭਿੰਧਾਈ ਨਾਲ ਹੀ ਲਬਰੇਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਧਿਆਨੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਨ ਸਦਕਾ ਜੀਵ ਉੱਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੋਰਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਮਗਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤਾਕੀਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਨ-ਬਚ-ਕ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੰਗਲ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤੀ ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਮਹਾਂਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਰੂਪੀ ਸੱਚਾ ਧਨ ਤਾਂ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਨ ਦੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ-ਅਪਰੰਪਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਮਖ਼ਮੂਰੋ ਚੂਰ ਹੋਈਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਜੇਕਰ ਆਪਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਹੁਕਮ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ, ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਨ ਹਾਂ; ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਸੱਤ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਜੋਗਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਤਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹਨ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਿੰਨਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਾਂਗੇ, ਓਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਸਾਂਤਿ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜਨ ਓਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਰਥ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਜਦਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਆਰਜ਼ੀ ਬਸੇਰੇ ਲਈ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ ਸਿੱਖੀ ਕਮਾਉਣ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜੀਏ ? ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਸਭ ਬੇਲੋੜੇ ਕੰਮ ਧੰਧੇ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕੇ, ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਈਏ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਸੀਹ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਕਦੇ ਉਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿੱਤਨੇਮੀ ਪਾਠ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਕਰਮ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਖੁਭਾਉਣ ਆਦਿ ਇਤਨੇ ਮਨੋਹਰ ਕਰਮ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੇ ਜਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਲੁਤਫ਼ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਫੇਰ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਉਜਲ ਲੈ ਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਈਏ।

ਅੱਜ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਅਨਿੱਖੜਵੀਂ ਅਤੇ ਸਿਰਮੌਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਜੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪੰਥ ਦੀ 'ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ' ਦੇ ਖ਼ਿਤਾਬ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜੇ ਗਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲਗਭਗ ੧੯੦੦ ਸੰਨ ਤੋਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪੰਥ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕਲ-ਤਾਤੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ "ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨੁ ਪਰਧਾਨਾ..." ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਬਾਣ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਜ਼ਰੀਏ ਆਤਮ ਪ੍ਰਬੋਧਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆਤਮ-ਰਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕੰਨ-ਰਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਬਾਣ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ' ਵਿਚੋਂ ਕੁੰਜੀਵਤ ਮਜ਼ਮੂਨ।

-ਸੰਪਾਦਕ

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਕੀ ਹੈ?

ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਤ ਪਾਈਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
(॥੪॥੮੪॥੧੫੩॥)
(ਗਉੜੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੧੯੬)

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਗਾਵਣ ਦੀ ਐਸੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਿ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਿ ਤੁਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੇਵੇ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਸਾਂ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਤੁੱਠਾ ਤਾਂ ਇਹ ਰੱਬੀ ਦਾਤਿ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਅਸਾਥੋਂ ਇਹ ਸਮ੍ਹਾਲੀ ਨਾ ਗਈ।

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਰੱਬੀ ਦਾਤਿ ਹੈ, ਜੋ ਧੁਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰੋਂ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਆਣ ਕੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਈ। ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਧੁਰੋਂ ਆਈ ਸੱਚੀ ਦਾਤਿ 'ਗੁਰਬਾਣੀ' ਅਰਥਾਤ ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗਾਵਣਾ ਹੀ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਧੁਰੋਂ ਅਵਤਰੀ ਬਾਣੀ, ਅਮੋਘ ਬਾਣ ਮਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਗਾਵਣ ਸੁਣਨ ਕਰਿ ਹੀ ਗਾਵਣ ਸੁਣਨਹਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਉਪਰ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ-

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਆ ਸਹਾਈ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਸੁਖਦਾਈ ॥
ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜਪਿ ਅਨਦੁ ਕਰਹੁ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥੧॥ (॥੪॥੧੬॥੨੭॥)
(ਸੋਰਠਿ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੬੧੬)

ਤਥਾ - ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਬਾਣੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮਨਿ ਭਾਣੀ ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸਿ ਵਖਾਣੀ ॥ ਨਿਰਮਲ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ੨ ॥ ੧੮ ॥੮੨ ॥
(ਸੋਰਠਿ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੬੨੯)

ਪੁਨਾ- ਜਗਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕੀਰਤਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ
ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਮਨਿ ਧਾਰੇ ਰਾਮ...੧॥
(॥੪॥੩॥)
(ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ. ੪, ਅੰਗ : ੫੩੯)

ਤਥਾ - ਸਾ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੇ ਰਾਮ ॥
ਤੇ ਸ੍ਰਵਨ ਭਲੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸੁਣਹਿ ਹਰਿ ਤੇਰੇ ਰਾਮ...੨॥
(॥੪॥੪॥)
(ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ. ੪, ਅੰਗ : ੫੪੦)

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਸਰ ਤੇ ਫ਼ਲ

ਕੀਰਤਨ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਿਧਿ ਭੀ ਵਸਗਤਿ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਕਰਖਣ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਅਵੱਸ਼ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਮਾਤਰ ਭੀ ਪਾਰਸ ਰੂਪੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਅਗਾਧ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਪਰਸਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਮਿਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਸੌਂਧ (ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਭੀ ਅਰਪਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਓਹ ਭੀ ਜੋ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰੀ ਸਮਾਂ ਇਤ ਵਲ ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸੋ ਬਧੇ ਚੱਟੀ ਹੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਨੂੰ :

ਜੈਸੋ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮੈ ਤੈਸੋ ਕਹਿਆ ਪੁਕਾਰਿ॥
ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ ॥੪॥੧॥੧੫੮॥
(ਰਾਗੁ ਗੌੜੀ ਮਾਲਵਾ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੨੧੪)

ਰੂਪੀ ਗੁਰਵਾਕ ਉਤੇ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਉ ਭਾਵਨੀ ਹੈ, ਓਹ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦਾ ਮੀਆਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਧਾਰ ਹਿਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਅਹਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਓਥੇ ਕੀਰਤਨ ਨਮਿਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਥੁੜੋਂ ਵਾਲੀ ਬੰਧਨਾ ਨਹੀਂ। ਬੰਧਨ ਓਥੇ ਸਭ ਟੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਲਿਆਨ-ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਦੀ ਮੁਖ ਕਾਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਬਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸੇਤੀ ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮ੍ਹਾਰਦੇ ਹਨ, ਬਧੇ ਚੱਟੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰੱਬੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚਿ ਅਕਹਿ ਰਸ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੀਰਤਨ-ਕਮਾਈ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕੀਰਤਨ-ਕਲਾ-ਰਸ ਦਾ ਵਿਗਾਸ ਭੀ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਅਕਦੇ ਥਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭੀ ਜੇ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਵੀ ਠਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਕੀਰਤਨ-ਪਾਰਸ-ਰਸ-ਵਿਗਾਸ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪੋਂ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੱਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕੀਰਤਨ-ਅਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਹੀ ਜੁ

ਕੀਰਤਨ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਚੰਚਲ ਮਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਿਧਿ ਭੀ ਵਸਗਤਿ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਕਰਖਣ ਕਲਾ ਦੁਆਰਾ ਅਵੱਸ਼ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਮਾਤਰ ਭੀ ਪਾਰਸ ਰੂਪੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਹੀ ਅਗਾਧ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਪਰਸਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਮਿਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦਸੌਂਧ (ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਭੀ ਅਰਪਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਓਹ ਭੀ ਜੋ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰੀ ਸਮਾਂ ਇਤ ਵਲ ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸੋ ਬਧੇ ਚੱਟੀ ਹੀ ਭਰਦੇ ਹਾਂ।

ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ਼ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸੀਆ ਇਸ ਰਸ-ਵਿਗਾਸ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਬਿਧਿ ਕੀਰਤਨ-ਵਲਵਲੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਿ ਉਪਜੇ ਹਰਦਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਹਉ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਉ॥
ਸਤਿਗੁਰਿ ਮੋ ਕਉ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਤਾਇਆ
ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਹਮਰੈ ਸ੍ਰਵਣੁ ਸਿਮਰਨੁ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ
ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਹਉ ਇਕੁ ਖਿਨੁ... ॥੨॥੧੪॥੬੬॥)
(ਰਾਗੁ ਆਸਾਵਰੀ... ਮ. ੪, ਅੰਗ : ੩੬੯)
ਤਥਾ- ਕੀਰਤਨ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਰਹਉ ਜਬ ਲਗੁ ਘਟਿ ਸਾਸੁ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ (॥੨॥੭॥੭੧)
(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੮੧੮)

ਪੁਨਾ - ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ
ਮੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤੇ ਅੰਤੁ ਨ ਲਹੀਆ... ॥੫॥
(॥੮॥੧॥੪॥)
(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ. ੪, ਅਸਟਪਦੀਆ..., ਅੰਗ : ੮੩੩)

ਤਾਹੀਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਸਿਖ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ-ਮੰਡਲ ਵਿਖੇ ਅਠੋ ਪਹਿਰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ :

ਸੰਤਨ ਕੈ ਸੁਨੀਅਤ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਬਾਤ॥
ਕਥਾ ਕੀਰਤਨੁ ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ ਧੁਨਿ
ਪੂਰਿ ਰਹੀ ਦਿਨਸੁ ਅਰੁ ਰਾਤਿ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
(॥੨॥੪॥੮੪)
(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੮੨੦)
ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੁ ਤਿਨਿ ਭੋਜਨੁ ਚੂਰਾ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥੮॥੨॥
(ਗਉੜੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੨੩੬)

ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਚਿਆਰ ਸਿਖ ਦਾ ਅਹਾਰ (ਭੋਜਨ ਚੂਰਾ) ਹੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੈ।

ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਕ-ਰਸ ਅਖੰਡ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਪਰਵਾਣ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਕੀਰਤਨ ਵਿਖੇ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਲਾਉਣਾ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖੰਡਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਇਕ-ਰਸ ਆਨੰਦ ਅਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਬੇਰਸ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ
ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ॥੨॥
(॥੪॥੬॥)
(ਗੂਜਰੀ ਮ. ੪, ਅੰਗ : ੪੯੪)

ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਾਇਣ ਪਾਰਸ-ਰਸ ਉਪਜਾਇਕ ਹੈ।

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਹੀ "ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ" ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੈ। ਹਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹਰਦਮ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨਹਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਨਮੁਖ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਦਰਸ ਪਰਸ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ ਉਚਰੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਵਣਾ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਸੰਗੀਤ-ਵਿਗਾਸ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰਿ ਸੁਤੇ ਸਹਿਜ ਹੀ ਹੋਇ ਆਵੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਰ ਤਾਲ ਧੁਨੀਆਂ ਓਥੇ ਆਪ ਪਿਛੇ ਲਗੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਚਮਾਂ ਭੀ ਓਥੇ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੀ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਰਸ-ਜੋਤਿ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਦੰਤਰਿ ਉਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੀਰਤਨ-ਕਲਾ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਅਗੰਮੋਂ ਆ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਸਰੋਦ ਦੀ ਘੁਮਰ ਵਿਚਿ ਤਾਲ ਪੂਰਨ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈਣਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਣਾ ਭੀ ਸਦਾ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਗੁਰ-ਭਗਤਿ-ਕਮਾਈ ਕੇਵਲ ਹਰਿ ਗੁਣ ਉਚਰੇ ਗਾਏ ਗੁਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੁਣੇ ਸੁਣਾਏ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਲਪਤ ਕਥਨੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁੰਫ ਕੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗੱਠ-ਤੁਪ ਕੀਤੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗਾਵਣਾ ਹਰਗਿਜ਼ ਹਰਗਿਜ਼ ਹਰ-ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। "**ਅਣਡੀਠਾ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਇ॥ (ਮਲਾਰ ਮ. ੧, ਅੰਗ : ੧੨੫੬)** ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਪੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਕੀ ਕਰਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੁਣਿ ਸਾਚੀ ਸਾਖੀ॥ ਸੋ ਬੋਲਹਿ ਜੋ ਪੇਖਹਿ ਆਖੀ...॥ ੪॥੨੫॥੩੬॥
(ਰਾਮਕਲੀ ਮ. ੫ , ਅੰਗ : ੮੯੪)

ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲਾਹੀ ਦੀ ਗੁਰ-ਸਾਖੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਹਰਿ-ਜਸ ਅਥਵਾ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਲਪੱਗ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਗੀਤਾਵਲੀ ਯਾ ਕਬਿੱਤਾਵਲੀ ਕਦਾਚਿਤ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ। ਆਮ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਗਾਵਣਾ ਅਤੇ ਰਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਘੋਖ ਘੋਖ ਕੇ ਗਾਵਣਾ ਸੰਗੀਤ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਆਖਣਾ ਮਹਾਂ ਭੁਲ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮੋਹਨ ਸ੍ਰਵਨੀ ਇਹ ਨ ਸੁਨਾਏ॥ ਸਾਕਤ ਗੀਤ ਨਾਦ ਧੁਨਿ ਗਾਵਤ ਬੋਲਤ ਬੋਲ ਅਜਾਏ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ (॥੪॥੧॥੮੧॥)
(ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ. ੫..., ਅੰਗ : ੮੨੦)

ਗੁਰਵਾਕ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਚੰਡਨੀ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤਕਾਰੀ ਜਲਵੇ ਤੋਂ ਘੁਥੇ ਅੰਧਲੇ ਅਗਿਆਨੀ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਥੇ ਸੁਣੇ ਬਣਾਏ ਬਿਉਂਤੇ ਰਾਗ ਨਾਦ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਵਣਾ 'ਬੋਲਤ ਬੋਲ ਅਜਾਏ' ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੁਸੌਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਚ-ਪਿੱਚੇ ਬੋਲ-ਅਬੋਲੀ ਰਾਗ-ਨਾਦੀ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰਵਣੀ ਸੁਣਨਾ ਸੁਣਾਵਣਾ ਮਹਾਂ ਮਨਮਤਿ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਸੁਚੇ ਰਤਨਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ-ਘੜਤ ਟੱਪੇ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਰਲਾਵਣਾ ਭੀ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੁਚੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਨੂੰ ਕਲੰਕਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਿਲਗੋਭੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਣ ਅਥਵਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮਨ-ਉਕਤ ਟੱਪੇ ਜੋੜਿ ਜੋੜਿ ਚਾਹੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤਾਲ ਪੂਰਿ ਪੂਰਿ ਚਿਮਟੇ ਬਜਾਏ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਨਿਰੇ ਰਾਗ-ਨਾਦੀ ਗੀਤ ਗਾਇ ਗਾਇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਖਪਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਕਦਾਚਿਤ ਭੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਨਿਰਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣਤਾ ਕੇਵਲ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਕ-ਰਸ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਸੰਗੀਤ-ਵਿਗਾਸ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰਿ ਸੁਤੇ ਸਹਿਜ ਹੀ ਹੋਇ ਆਵੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਰ ਤਾਲ ਧੁਨੀਆਂ ਓਥੇ ਆਪ ਪਿਛੇ ਲਗੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਚਮਾਂ ਭੀ ਓਥੇ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਦੀ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਰਸ-ਜੋਤਿ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਦੰਤਰਿ ਉਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕੀਰਤਨ-ਕਲਾ ਦੇ ਕਿਵਾੜ ਅਗੰਮੋਂ ਆ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਰਤਨ ਪਰਵਾਰ ਪਰੀਆਂ ਸ਼ਬਦ ਸਰੋਦ ਦੀ ਘੁਮਰ ਵਿਚਿ ਤਾਲ ਪੂਰਨ ਦੇ ਤਰਲੇ ਲੈਣਾ ਆਪਣਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਗ ਤਾਲ ਸੁਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਾਸੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ।

ਰਾਗ-ਸੁਰ-ਤਾਲੀਏ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ ਹੋਰੀ ਆਪਣੀ ਤਰਬ ਤਾਨਾਗੀਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਹੈਂਕੜ ਵਿਚਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੂਧੇ ਸਾਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਹਿਤ ਸਰੋਦ-ਅਗੰਮੀ ਸਰੰਦੇ ਦਾ ਨਵ-ਤਰੰਗੀ ਸਾਜ ਈਜਾਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕੋ ਨਦਰ-ਕਰੰਮੀ-ਕਟਾਕਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋਤਿ-ਬਿਗਾਸੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਰੋਦ-ਸਰੰਦੀ-ਕੀਰਤਨ-ਕਲਾ ਦਾ ਮਾਹਰ ਬਣਾ

ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਬੇ-ਮੁਖ ਹੋਣ ਕਰਿ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦਾ ਕੀਰਤਨ-ਕਮਾਲ ਖੁੱਸ ਗਿਆ। ਨਿਰੇ ਰਾਗ ਹੀ ਰਾਗ ਦੀ ਥੋਥੀ ਤਾਨਾਗੀਰੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਗੁਰ-ਫਿਟ-ਕਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਾਗ-ਤਰਬ-ਤਰਾਨਾ ਭੀ ਫਿਟਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਅਨਿੰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਭਾਈ ਲਧੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਕਰਿ ਜਦੋਂ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ ਉਪਰ ਬਹੁੜਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਭਰੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਹੋਈ ਤਦ ਸੱਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਕੀਰਤਨ-ਕਲਾ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਈ। ਰਾਗ ਦਾ ਕਮਾਲ ਭੀ ਆ ਸਫੁਰਨ ਹੋਇਆ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਸਾਜਨਾ ਦਾ ਰਬਾਬ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਰੋਦ-ਤਰਬਾਂ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਸੁਰ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ-ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਭੂਤੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਸਾਜ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਸਿਆਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਨਾਦ ਦੀਆਂ ਕੀਰਤਨ-ਧੁਨੀਆਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਰਦਾਨਾ ਵਿਚਾਰਾ ਥੋਥਾ ਚਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਨਾ ਉਹ ਰਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਉਰੂਸੀ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹੁਨਰ ਵਰਾਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤਿ। ਦਰ-ਹਕੀਕਤ ਮੀਰਾਸੀ ਜਾਤੀ ਅੰਦਰ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਡਪੁਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਹੁਨਰ ਹੀ ਮਾਅਦੂਮ (ਗੁੰਮ) ਸੀ। ਰਾਗ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਰਸੇਦਾਰ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਹੋਏ। ਕੁਛ

ਕੀਰਤਨ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਦਾ ਇਕ ਅਸਚਰਜ-ਕੌਤਕ

ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ-ਤਰੰਗੀ ਰਸ-ਜੋਤਿ-ਵਿਗਾਸੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਅੰਦਰਿ ਹੀ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸਫੁਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਹਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਿਵਾਜੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਰਾਗ ਨਾਦ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਰੱਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਆਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜ਼ਗ਼ੈਬੀ ਰਾਗ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਸਫੁਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਤਾਂ ਹੱਡਬੀਤੀ ਕੀਰਤਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਥੇ ਇਕ ਅੱਧ ਹੱਡ ਵਰਤਿਆ ਕੀਰਤਨ-ਚੋਜ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦਸਣਾ ਆਤਮ ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੂਧੇ ਸਾਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਚਾਉ ਚਈਲੇ ਸਮੂਹ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਪਿੰਡ ਧਾਂਦਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਅਭਿਆਸ ਆਨੰਦ ਮਸਤ ਹੋਏ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਜੋੜੀ ਬਜਾਵਣਹਾਰਾ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਰਬੀਨ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਕੇ ਜੋੜੀ ਬਜਾਉਣ ਲੱਗ ਗਇਆ। ਅਸੀਂ ਓਦੋਂ ਢੋਲਕੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਏਵੇਂ ਹੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਵੇਹਲੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਾਲ-ਸੁਭਾਈ ਚਾਉ ਵਿਚਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ। ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਮੁਢ ਤੋਂ ਮੁਖ ਰਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਐਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਬਝ ਗਇਆ। ਰਸ ਬਝੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਲੇਖੇ ਲਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਭੀ ਆਤਮ ਰਸ ਲੈਣ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵਣ ਰੀਝਾਵਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਤਪਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਅਜ ਤਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਸ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਘੰਟਿਆਂ ਬਧੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਪਹਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰੀ ਜਾਣਾ, ਥਕਣਾ ਹੀ ਨਾ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰੰਗ ਦੂਣ-ਸਵਾਏ ਖਿੜੀ ਜਾਣੇ। ਏਸ ਖਿੜਾਉ ਦੀ ਟੀਸੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥਾ ਝੂਮ ਝਾਮ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ ਜਦ ਓਹ ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨ ਜੋੜੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਆਇਆ। ਖ਼ੂਬ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋੜੀ ਭੀ ਬੜੀ ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵਜਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਾਹੀ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਸੁਰ ਤਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇਖਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਸਚਾਤ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਗ ਦੇ ਜਾਣੂ ਕੀਰਤਨ ਸਰੋਤੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਜਣ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਕੀਰਤਨ-ਸ਼ਲਾਘਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣਿ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਕਿ ਰਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਹੰਕਾਰੀ ਕਈ ਰਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਗਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੱਥਾ ਸੰਘ ਪਾੜਨ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਜ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ-ਤ੍ਰਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਜੱਥੇ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਆਨੰਦ ਆਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਅਗੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਗੀ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਬੜੀ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਕਿ ਵਕਤ ਵੇਲਾ ਭੀ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਦਾ ਸੀ। ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਹਸੀਏ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਗਾਈਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਤੋਂ ਰਾਗ ਅਲਾਪਣਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੁਜ ਕੇ ਰਾਗ-ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜੱਥਾ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਰਾਗ ਪ੍ਰਬੀਨ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਟਕਸਾਲ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਗੁਪਤੋ ਗੁਪਤ ਹੀ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਣਾਇਆ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਛ ਸੁਣਿਆ।

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਵਿਚਿ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਹੈ), ਸਗੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਬਝਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਕਲਾ ਵਰਤਾਇ ਕੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸਕ-ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਿ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਨਾਚਿਤ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਨਾਦਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਸਫੁਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਲਖ ਲਖ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪੇ ਹੀ ਕਲਾ-ਕੀਰਤਨੀ-ਸੇਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧ ਅਜਾਣ ਭੀ ਨਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਧੰਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਧੰਨ !

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਛਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਰਾਗਾਂ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰੀਝਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੈ। ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪਿਆ ਕਰੇ। ਪਰ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਜਨ ਨਿਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਖਲਜਗਣ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋਣਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਅਨਮੱਤ ਵਿਦਿਆ ਘੋਖਣ ਨਮਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਅਤੀ ਮਹਿੰਗੀ ਪਈ। ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਨਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਗ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਲ ਰਾਗ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਖੇ ਚਲੀ ਅਤੇ ਖ਼ੂਬ ਚਲੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਚਲਾਈ ਚਲੀ। ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦਾ ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਬਾਬ ਫੜਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਰਾਗ ਅਲਾਪਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਰਬਾਬ ਦੇਖਣ ਸਾਰ ਹੀ ਠਠੰਬਰ ਗਇਆ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਦਰ ਮੇਹਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮ-ਕਉਤਕੀ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਈ, ਤਾਂ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵਿਚਿ ਮੁਘਧ ਅਜਾਣ ਮਰਦਾਨਾ ਇਕ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣ ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨ ਅਗਮ-ਤ੍ਰੰਗ-ਸਰੋਦੀ-ਕੀਰਤਨੀਆ ਬਣ ਗਇਆ।

ਕੀਰਤਨ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਹੈ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਵਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸਫਲ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵਹ ਭਾਈ॥ ਓਹ ਸਫਲ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ...॥ ੨ ॥੧੭ ॥੮੧ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੬੨੮)

ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਨੀ ਰੂਪੀ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਲਾਹਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਾਧਸੰਗਮਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਹਰਿ ਕੇ ਰਤਨ ਜਨਮੁ ਨਹੀ ਹਾਰਿਓ ॥

ਪ੍ਰਭ ਗੁਨ ਗਾਇ ਬਿਖੈ ਬਨੁ ਤਰਿਆ ਕੁਲਹ ਸਮੂਹ ਉਧਾਰਿਓ ॥੧ ॥ (॥੨ ॥੪ ॥੩੦)

(ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੫੩੪)

ਤਥਾ - ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਊਤਮ ਬਾਣੀ ॥

ਸਹਜ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਮੀਠੀ ਕਥੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ... ॥੧ ॥ (॥੪ ॥੪ ॥੭ ॥)

(ਸੂਹੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੭੮੧)

ਅਗੇ ਫੇਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵਣ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਬਿਧਿ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਦੂਖ ਭੂਖ ਸੰਸਾ ਮਿਟਿਆ ਗਾਵਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮ ॥

ਸਹਜ ਸੂਖ ਆਨੰਦ ਰਸ ਪੂਰਨ ਸਭਿ ਕਾਮ ॥੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ (॥੨ ॥੧੧ ॥੭੫)

(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੮੧੯)

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵਣ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਦੇ ਅਨੇਕ ਉਦਾਹਰਨੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਸਿਰ ਕਰਮਨ ਕੇ ਕਰਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਸਹਿਜ ਵਸੀਲਾ ਕੇਵਲ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ :

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ ॥੮ ॥ (॥੧ ॥੩ ॥)

(ਸੋਰਠਿ ਮ. ੫..., ਅੰਗ : ੬੪੨)

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਫ਼ਰਕ

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਛਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਰਾਗਾਂ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰੀਝਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੈ। ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪਿਆ ਕਰੇ। ਪਰ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਜਨ ਨਿਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਖਲਜਗਣ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋਣਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਅਨਮੱਤ ਵਿਦਿਆ ਘੋਖਣ ਨਮਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਅਤੀ ਮਹਿੰਗੀ ਪਈ। ਵਿਦਿਆ ਘੋਖਣ ਗਏ ਵਿਦਿਆ ਨੇ ਹੀ ਗ੍ਰਸ ਲਏ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋ ਕੇ ਕੁਪੀ ਵਿਚਿ ਰੋੜ ਖੜਕਾਉਣ ਜੋਗੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਤਤਸਾਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਨਿਕੋਰ ਸਖਣ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ; ਮਾਨੋ ਉਕਤ ਵਿਦਿਆ ਅਵਿਦਿਆ ਹੋ ਕੇ ਚਿਮੜ ਗਈ। ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਨਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਗ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਾਗ ਅਨੁਰਾਗੀ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਡੇ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨ ਨਿਹਚਲ ਤੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਕੇਵਲ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਕਲਿਆਣ-ਕਾਰੀ ਹੈ। ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਕੀਰਤਨ-ਮਹਿਮਾ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਕਰ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ :

ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਨਾਮ ॥ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗਿਆਨ ॥

ਸੂਖ ਸਹਜ ਦਇਆ ਕਾ ਪੋਤਾ ॥ ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਹਵਾਲੈ ਹੋਤਾ ॥੧ ॥

ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਕੋ ਭੰਡਾਰੁ ॥ ਖਾਤ ਖਰਚਿ ਕਛੁ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ

ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਹਰਿ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕੀਰਤਨੁ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ ॥ ਆਨੰਦ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਪੂੰਜੀ ॥ ਸੰਤਨ ਹਥਿ ਰਾਖੀ ਕੂੰਜੀ ॥੨ ॥ (॥੪ ॥੨੪ ॥੩੫ ॥)

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੮੯੩-੯੪)

ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਐਸਾ ਨਿਹਚਲ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਐਥੇ ਓਥੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸਦਾ ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੰਜਾਲੁ ਕਾਜਿ ਨ ਕਿਤੈ ਗਨੋੁ ॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਆਧਾਰੁ ਨਿਹਚਲੁ ਏਹੁ ਧਨੋੁ ॥੨ ॥ (॥੪ ॥੯ ॥੧੧੧ ॥)

(ਆਸਾ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੩੯੮)

ਸਦਾ ਨਿਹਚਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੈ। ਉਕਤ ਨਿਹਚਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰਬਾਨੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਬਿਧਿ ਨਿਰੂਪਣ ਹੋਏ ਹਨ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੋ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਲਾਧਾ ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਕੀਰਤਨੁ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵਾਧਾ ॥

ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਨਿਹਚਲੋ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅਰਾਧਾ ॥

ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਨਿਹਚਲੋ ਜਿਸੁ ਕਰਮਿ ਲਿਖਾਧਾ ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਿਆ ਸੋ ਟਲੈ ਨ

ਟਲਾਧਾ ॥
ਨਿਹਚਲ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਜਨ ਬਚਨ ਨਿਹਚਲੁ ਗੁਰ ਸਾਧਾ ॥
ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਰਾਧਾ ॥੧੯॥
(ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ. ੫, ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ : ੧੧੦੧)

ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ ਅੰਦਰਿ "ਨਿਹਚਲੁ ਕੀਰਤਨੁ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵਾਧਾ" ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਮ-ਰਸੀਆਂ ਦਾ ਗਾਵਿਆ ਹੋਇਆ ਗੁਣ-ਗੋਵਿੰਦੀ-ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਿਹਚਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਹਚਲ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਧੁੰਨੀਆਂ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਵੀ ਨਿਹਚਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਸਹਜ ਸਿਫਤਿ ਭਗਤਿ ਤਤੁ ਗਿਆਨਾ ॥
ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਥਾਨਾ ॥
ਤਹਾ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਗੁਣ ਰਸੈ ॥
ਅਨਭਉ ਨਗਰੁ ਤਹਾ ਸਦ ਵਸੈ ॥੬॥
ਤਹ ਭਉ ਭਰਮਾ ਸੋਗੁ ਨ ਚਿੰਤਾ ॥
ਆਵਣੁ ਜਾਵਣੁ ਮਿਰਤੁ ਨ ਹੋਤਾ ॥
ਤਹ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਅਨਹਤ ਆਖਾਰੇ ॥
ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੀਰਤਨ ਆਧਾਰੇ ॥੭॥
(॥੮॥੪॥)
(ਗਉੜੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੨੩੭)

ਗੁਰਬਾਣੀ-ਕੀਰਤਨ-ਧੁੰਨੀਆਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਖਾ ਨਾਮ-ਰਸ-ਜੋਤਿ-ਵਿਗਾਸੀਏ-ਕੀਰਤਨੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਨਭ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਅੰਦਰ ਅਹਿਨਿਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਨਹਦ ਆਖਾੜੇ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ ਸਦੀਵ-ਕਾਲ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਹਰ ਛਿਨ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਮਗਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਵਤਾਰ-ਡੋਰੀ ਇਸੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰੀ ਅਖੰਡ ਅਤੇ ਅਗਮ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਛਿਨ ਛਿਨ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਸੰਗਿ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਤਤਪਰ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਪ੍ਰਵਾਣ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ ਨਿਰਬਾਨ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਬਨਾਈ ॥
ਜੋਗੁ ਬਨਿਆ ਤੇਰਾ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈ ॥੧॥
(॥੪॥੬॥੫੭)
(ਆਸਾ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੩੮੫)

ਧੰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ, ਜਿਨਿ ਇਹ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦਾਤਿ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਸ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬੈਕੁੰਠ ਧਾਮ ਆਨੰਦ ਅਖਾੜੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਮੁਕਤਿ ਭੁਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਜਿਸੁ ਤੂੰ ਆਪਿ ਕਰਾਇਹਿ ॥
ਤਹਾ ਬੈਕੁੰਠੁ ਜਹ ਕੀਰਤਨੁ ਤੇਰਾ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਰਧਾ ਲਾਇਹਿ ॥੨॥ (॥੪॥੮॥੫੫॥)
(ਸੂਹੀ ਮ. ੫, ਅੰਗ : ੭੪੯)

ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਲਾਵਣ-ਹਾਰਿਆ, ਸੱਚਿਆ ਸਾਹਿਬਾ! ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਵਣ-ਹਾਰਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਧੰਨ ਹੈਂ ਤੂੰ ਕੀਰਤਨ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮ-ਕਲਾ ਵਰਤਾਵਣ-ਹਾਰਿਆ, ਚੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ!

ਜੋ ਹਮਰੀ ਬਿਧਿ ਹੋਤੀ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਸਾ ਬਿਧਿ ਤੁਮ ਹਰਿ ਜਾਣਹੁ ਆਪੇ ॥
ਹਮ ਰੁਲਤੇ ਫਿਰਤੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛਤਾ
ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਥਾਪੇ ॥
ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇਰਾ
ਜਿਤੁ ਮਿਲਿਐ ਚੂਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗ ਸੰਤਾਪੇ ॥੪॥੫॥੧੧॥੪੯॥
(ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮ. ੪, ਅੰਗ : ੧੬੭)

ਸੰਗੀਤ-ਰਸ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ-ਰਸ

ਸੰਗੀਤ ਇਕ ਨਿਰੀ ਗਾਇਨ ਵਿਦਿਆ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ-ਰਸ ਅਰਥਾਤ ਗਾਇਨ-ਰਸ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਉਚਾ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਭੀ ਇਕ ਸਰੀਰਕ ਰਸ ਹੀ ਹੈ। ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਚਾ ਰਸ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਵਸ਼ੈਣੀ ਰਸ ਹੀ ਨਾ। ਆਮ ਬਾਜੇ ਗਾਜੇ ਗਨਕਾ ਗਤੰਤਰੀ ਰਸਾਂ ਵਾਲਾ ਸੰਗੀਤ ਰਸ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰਸ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖਚਿਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਥੀਏਟਰ ਰਸਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕੀ ਚੇਟਕੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹਨ। ਸਥੂਲ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਉਚਿਆ ਸੱਚੇ ਵਿਸਮਾਦ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਕੀਰਤਨ-ਅਨੰਦ ਰਸ ਹੈ, ਸੰਗੀਤ ਰਸ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਸਮਾਦ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸੋ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਆਮ ਸੰਗੀਤ ਪਦ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਝਲਕਾ ਵੱਜਣ ਤੋਂ, ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਦੇ ਊਰਧ-ਗਾਮੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਯਾ ਸੰਗੀਤ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਸਮਾਦ ਰਸ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ। ਆਮ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਰਸ ਭਲਾ ਨਹੀਂ।

ਸਭਨਾ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥
ਰਾਗੁ ਨਾਦੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ... ॥੨੪॥(॥੩੦॥)
(ਸਲੋਕ ਮ. ੪, ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਅੰਗ : ੧੪੨੩)

ਸੋ ਐਸਾ ਰਾਗ ਯਾ ਸੰਗੀਤ ਕੇਵਲ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਰਾਗ ਨਾਦ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਹਨ :

ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਬਦਿ ਸੋਹਣੇ ਜਾ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ ॥
ਰਾਗ ਨਾਦ ਛੋਡਿ ਹਰਿ ਸੇਵੀਐ ਤਾ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ... ॥੨॥
(ਮ. ੩, ਵਾਰ ਬਿਲਾਵਲ, ਅੰਗ : ੮੪੯)
ਪੁਨਾ - ਨ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ ॥੨॥
(ਮ. ੧, ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ, ਅੰਗ : ੧੨੩੭)

ਸੋ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਲਾਹੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਦ ਦੀ ਧੁਰੋਂ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਵਿਉਂਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਤੇ ਏਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਓਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦ ਕਿ ਬਾਣੀ ਹੁਕਮ ਏਜ਼ਦੀ (ਅਕਾਲੀ) ਅੰਦਰ ਧੁਰੋਂ ਆਈ।

ਅਰਦਾਸ, ਪਾਠ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੇਟਾ

ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਬਾਨੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਰੂਪੀ ਸੰਗਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਚਲਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਇਕ ਧੰਦੇ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਭੇਟਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਰਹੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਜੋਨ ਚਿੜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਗੈਣਿ' ਵਿਚੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ।
- ਸੰਪਾਦਕ

ਸਰਵੋਤਮ ਅਰਦਾਸ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਡੋਲ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੇ। ਸ਼ਰਧਾ, ਸਿਦਕ, ਪ੍ਰੇਮ, ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਨਾਲ ਫ਼ਕੀਰੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜ਼ਬਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ-ਖ਼ਰਚ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕੱਲੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਦੀਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਭੀ ਪੁੱਛੇ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ-" ਭਾਈ! ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਾਓ, ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ।" ਅਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਖਹਿੜੇ ਹੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ-"ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰੋ।" ਦਾਸਰੇ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਇਆ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਐਸੇ ਅਣੀਆਲੇ ਤੀਰ ਮਾਰਦੇ ਕਿ ਸ਼ੰਕੇ ਆਦਿ ਹਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਜੀਵਨ ਭਰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਫ਼ਟਕਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੱਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਐਸੇ ਹੀ ਟੂਕ ਮਾਤਰ ਢੁੱਕਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮਾਂ-ਵਹਿਮਾਂ ਦੇ ਛੌੜ ਕੱਟ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਤਨੀ ਉਚੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਕਿ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਐਸਾ ਭੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰੋ" ਉਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਚਰਨ ਪਰਸਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਨਾਲ ਜਾਣ ਕੇ ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਇਕੱਲੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ।

ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖ਼ੀ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਖ਼ੀ ਕਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ - ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ

ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਰੋਹ ਆ ਗਿਆ, ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤੜਪ ਉਠੇ। ਜਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨਮਿੱਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ- "ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ! ਅੱਜ ਅਰਦਾਸ ਸੋਧਣ ਲਈ ਦਾਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਬਖ਼ਸ਼ੋ!" ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਸੱਤ ਬਚਨ' ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਸਭ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਕੇ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਜ਼ਾਲਮ

ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਗਿਲ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ-"ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਚੋਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਅੱਜ ਦਾ ਇਹ ਚੋਜ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਤਾਂਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਆਪ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਜ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਜੀ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਪਾਓ ਜੀ।" ਗੁਰ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ, "ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ! ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਤਾਂ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਜ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈਆਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਹ ਤੇ ਰੋਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘਰ ਦੇ ਉਲਟ ਭਾਵਨਾ ਕਈ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।" ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈਆਂ।

ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ, ਪਾਠ ਭੇਟ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ

ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਭੇਟਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲਿਆ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਨਹਾਰੇ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੇ ਭੀ ਪਾਠਾਂ-ਅਖੰਡਪਾਠਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਮਾਇਆ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੀ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਲਈ ਰਸੀਦਾਂ ਛਪਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਦਾਸ ਨੇ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੀ ਟੱਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਚ-ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਪਕੜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਨਾਂਅ ਆਦਿ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਨਾ ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਨਮਤਿ ਦੀ ਹੱਦ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਿਹੜੀ ਮਨਮਤਿ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਇਕ ਮਨ, ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਫ਼ੇਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸੀਏ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾਨ ਲਈ ਹੈ :

ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਸੀ ॥
ਮੈ ਦੀਜੈ ਨਾਮ ਨਿਵਾਸੁ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਸੀ ॥੮॥੧॥੩॥
(ਸੂਹੀ ਮ. ੧, ਅੰਗ : ੭੫੨)

ਪਾਠ ਭੇਟ ਅਰਦਾਸ

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਪਾਠੀ ਸਿੰਘ ਪਾਠ ਭੇਟ ਤਾਂ ਕੀ, ਜਾਗੀਰ ਤੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਠੁਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ, ਪਿੰਡ ਪਿੱਥੋ (ਨਾਭਾ) ਬਾਰੇ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਕ 'ਅਤਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਾਭਾਪਤਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ 'ਅਤਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ੨੭ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਚੌਂਕੜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਕੰਠਾਗਰ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਚਾਰ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਆਯੂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ 'ਅਤਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ੪-੫ ਘੰਟੇ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਕਰਮ ਸੀ।

ਪਾਠੀ ਅਤੇ ਸਰੋਤੇ ਪਾਠ ਭੇਟਾ ਨੂੰ ਮਨਮਤਿ ਗਰਦਾਨਦੇ ਹਨ : ਇਸ 'ਅਤਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੇ ਬਾਬਾ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗੀਰ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਾਠ ਦੀ ਭੇਟਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਇਕ ਕਹਾਰ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਲਕੀ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ 'ਸੋਨ ਚਿੜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਗੈਣਿ' ਵਿਚ 'ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ' ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ ਜੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਤਾਂ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਕੋ ਚੌਂਕੜੇ 'ਅਤਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ' ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਬੜੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਜੋਗੀ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ- "ਜਾਹ ਉੜਾ ਐੜਾ ਮੁੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹ।" ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਰਿਧੀ-ਸਿਧੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾ ਕੇ ਫ਼ੇਰ ਰਿਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ। ਇਸ ਸਾਖ਼ੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਇਹ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਵਰਗੇ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਸਰੋਤੇ, ਪਾਠ ਭੇਟ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ।

ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਅਰਦਾਸ

ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਾਖ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਰਾਤਨ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕੀਰਤਨੀਏ (ਰਾਗੀ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਅੰਦਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੀਰਤਨ ਭੇਟਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਭ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ, ਰੁੱਖੀ-ਸੁੱਕੀ ਛਕ-ਛਕਾ ਕੇ ਸੰਤੋਖੀ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। "**ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੋ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ।**" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਣ ਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੋਲ ਤਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਤਵਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਠੀਕਰੇ ਦਾ ਤਵਾ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਭੇਟ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੁਦ ਹਾਥੀ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਥੈਲੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੱਚੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਡੋਲ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਨਾ ਉਠੇ, ਨਾ ਆਓ ਭਗਤ ਕੀਤੀ।

ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਭੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੀ, ਅੰਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਥੈਲੀ ਲੈ ਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਫ਼ਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੋ ਗਏ ਅਰ ਆਖਿਆ- "ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਇਹ (ਥੈਲੀ) ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੋ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ- "ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਜਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਗਿੜਗਿੜਾਇਆ ਤਦ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ-"ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ?" ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਝੱਟ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ-" ਜੀ! ਇਹ ਸਭ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੀ ਹੈ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ-"ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੈਥੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮੰਗ ਲਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋ?" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ-"ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦਾਨੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣਾ, ਭੇਟਾ ਲੈ ਲਵੋ, ਦਾਨੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋਏ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।" ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ-"ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਸਾ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਿੱਖ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣਾ।" ਕੇਵਲ ਇਤਨੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਕੌਡੀ ਭੀ ਨਾ ਕਬੂਲੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਫ਼ਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ!

ਉਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਾਖ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ, ਪਾਠ ਭੇਟ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਲੋਭੀਆਂ-ਲਾਲਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰ-ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਅਤੇ ਸਤੇ ਡੂਮ ਦੀ ਸਾਖ਼ੀ ਤੋਂ ਭੀ ਇਹੋ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। **ਏਹ ਕਿਨੇਹੀ ਦਾਤਿ ਆਪਸ ਤੇ ਜੋ ਪਾਈਐ॥ ਨਾਨਕ ਸਾ ਕਰਮਾਤਿ ਸਾਹਿਬ ਤੁਠੈ ਜੋ ਮਿਲੈ॥੧॥ (ਸਲੋਕੁ ਮ. ੨, ਅੰਗ : ੪੭੪)**

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਅੰਦਰ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ, ਪਾਠ ਭੇਟ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਦਾ ਨਾਮ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਤਾਂ ਕਦੀ ਭੀ ਦੇਖੀ-ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਠ ਭੇਟ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਕੁਰੀਤ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਉਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਜਥੇ ਵਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੇਲੇ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਾਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲਾ-ਮੱਠਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਾਂ ਪਾਠ, ਜਥੇ ਵਲੋਂ ਮਾਇਆ ਖਰਚ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਜਿਥੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਬਲੋਹ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਭੁੱਜੇ ਛੋਲਿਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਜਾਂ ਮੱਕੀ ਆਦਿ ਦੇ ਦਾਣੇ ਭੁਨਾ ਕੇ ਡੰਗ ਟਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਜੋ ਸਿੰਘ ਐਸਾ ਭਾਰ ਭੀ ਨਾ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਭੀ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਖਰਚਾ ਕਿਥੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕੰਮ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਦੀ ਵੀ, ਕੀਰਤਨ ਭੇਟਾ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਭੇਟਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਕੀ, ਜਥੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਡ ਰਾਗੀ ਜਾਂ ਪੇਡ ਪਾਠੀ ਅਖਵਾਉਣ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਜਥੇ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤਦ ਤੀਕਰ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤਾਂਈ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਹਾਲ ਪੇਡ ਰਾਗੀਆਂ, ਪਾਠੀਆਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਾਡਾ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। "ਧੋਬੀ ਦਾ ਕੁੱਤਾ, ਨਾ ਘਰ ਦਾ, ਨਾ ਘਾਟ ਦਾ" ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਪੇਡ ਪਾਠੀਆਂ ਜਾਂ ਪੇਡ ਰਾਗੀਆਂ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਅੰਦਰ ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ, ਪਾਠ ਭੇਟ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਦਾ ਨਾਮ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਰਦਾਸ ਭੇਟ ਤਾਂ ਕਦੀ ਭੀ ਦੇਖੀ-ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਠ ਭੇਟ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਕੁਰੀਤ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਉਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਜਥੇ ਵਲੋਂ ਸਖ਼ਤ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਵਾਲਾ ਪੇਸ਼ਾ ਅਪਨਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਨਾ ਸਹੀ, ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਰਾਗੀ ਜਾਂ ਭੁੱਖੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਖਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਪੇਡ ਰਾਗੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਡ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਧਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਹੇਠ ਭੀ ਅਸੀਂ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਗਿਰਦੇ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਭੁੱਖੇ ਪਾਠੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮੁਖ ਉਜਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਧਾਰਨੀ ਸਨ, ਉਸ ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਲਛਮੀ ਬਹੁਤ ਵਰਸੇਗੀ- ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਣਾ ਨਹੀਂ

ਇਹ ਘਟਨਾ ੧੯੧੪-੧੫ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਹੈ ਜਦ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਰਖ਼ਵਾਲੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜਾਤੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਹੰਤਾਂ ਵਲੋਂ ਅਖੌਤੀ ਸ਼ੂਦਰ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਗੁਜਰਵਾਲ) ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਊ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ, ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਰੁਕੇ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ, ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੂਲਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਸੱਜ ਗਏ। ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਪਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਇਕ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਟੁੰਬਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ- ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹੋ ? ਅੰਦਰ ਚਲ ਕੇ ਬੈਠੋ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-"ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮਹੰਤ ਦੇ ਕਹੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਚੂੜ੍ਹੇ ਹਨ।" ਚਾਰ-ਪੰਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ, ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਕੋਲ ਹਾਕੀਆਂ ਭੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਆਉ ਦੇਖਿਆ ਨਾ ਤਾਉ' ਜਾ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋਏ ਕਿ- "ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਅੰਦਰ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਿਆ ?" ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ- "ਮੈਂ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।" ਜਦ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਆਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਿਆ।

ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਿਆਂ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜੇ ਬੈਠਣ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ-"ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਠਾਓ।" ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਐਸਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਭੀੜ ਭੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਭੀ ਖੂਬ ਵਰਸੀ। ਮਹੰਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਮਾਇਆ ਮਹੰਤ ਹੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਦਰੁ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਝਾਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਹੰਤ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਕੁ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਆ ਗਏ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ-"ਪਿਆਰਿਓ ਲਛਮੀ ਬਹੁਤ ਬਰਸੇਗੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੱਲ ਝਾਕਣਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ-ਪੱਲੇ ਝਾੜ ਕੇ ਉਠਣਾ ਹੈ।" ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਾ ਭੀ ਰਲ ਗਿਆ। ਐਸਾ ਉਚੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਇਕ ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖ਼ਬਰ ਫ਼ੈਲ ਗਈ ਕਿ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਾ ਬੜੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਪੱਲੇ ਝਾੜ ਕੇ ਉਠੇ ਅਤੇ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਝਾਕੇ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਨੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੋਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਉਠੇ ਸਨ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਇਆਂ (ਗੁੱਤ ਵਾਲੇ- ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕੁਈਨ ਵੇਲੇ ਦੇ) ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮਹੰਤ ਦੇ ਪੈਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਨੀ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਤਿਓਹਾਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ-"ਲਉ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚੂੜ੍ਹੇ ਕਹਿ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੜਨ ਦਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੁੱਠੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।" ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਕੀਰਤਨ ਚੌਂਕੀਆਂ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਭੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਰੰਗ-ਚਲੂਲੇ ਕੀਰਤਨਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗਦੀ ਰਹੀ। ਮਹੰਤ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਪੌਂ ਬਾਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਫ਼ੇਰ ਜਥਾ ਬਾਊ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੀ ਖੱਟੀ ਇਹ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ/ ਰਾਗੀਆਂ/ਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ 'ਲੱਛਮੀ (ਕੀਰਤਨ ਭੇਟ ਮਾਇਆ) ਵੱਲ ਝਾਕਣਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ' ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।▪▪

ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

ਗੁਰਮੁਖ-ਸਖੀ-ਸਹੇਲੀਆਂ ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜਦੀਆਂ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਸਰੋਤ ਦੀ ਭਿਣਕ ਕੰਨੀਂ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ, ਦਰਸ਼-ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਭੌਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਾਜਾ ਢੋਲਕੀ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਅਗਲਵਾਢੀ ਆ ਮਿਲਦੇ। ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਦੁਪਾਸੜ ਅਜਿਹਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਕੀਰਤਨ-ਨਾਦ ਗੂੰਜਦਾ ਤੇ ਸੇਜਲ ਨੇਤਰ ਹੋ-ਹੋ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੋਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਬ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੱਝਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਵਰਨਣਯੋਗ ਅਲੌਕਿਕ ਝਾਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਘੁਟਵੀਆਂ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਦੁਪਾਸੜ ਹੀ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਖਿੜਦੇ।

ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਸਮੇਂ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵਿਖੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਕੇ, ਅੱਜ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਜਿਹਾ ਰਸ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ-ਅਖਾੜਿਆਂ ਸਮੇਂ ਜੋ ਰਸ-ਰੰਗ ਬੱਝਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥੪॥੭॥੫੧॥

(ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ: ੩੩੪)

ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਤੋਂ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ’ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹੜੇ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਮਿਸਤਰੀ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪਿੰਡ ਕੰਧਾਲਾ ਜੱਟਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵੱਲ ਲਿਖੀ ਇਕ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:

੨੨.੧੨.੪੨ ਨਾਰੰਗਵਾਲ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਿਹ॥

ਪਰਮ ਪਿਆਰੜੇ, ਪਿਆਰ ਪੁੰਜ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਧਿ, ਰਸ ਰਸੀਅੜੇ, ਚਿਰੀ ਵਿਛੁੰਨੇ, ਲਾਲ ਜੀਉ, ਓਹੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਪਤਮੀ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪਿਆਰੀ ਯਾਦ ਨੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਲਿਖਾਏ ਸਨ। ਆਉ ਜੀਉ, ਐਤਕੀ ਭੀ ਆਉ। ਆਪਣੇ ਦਰਸ ਦਿਖਾਓ। ਸਭ ਨਾਮ-ਰਸੀਅੜੇ ਜੁੜਨਗੇ। ਐਤਕੀਂ ਆਪ ਦੀ ਥਾਉਂ ਸੁੰਞੀ ਨਾ ਦਿਸੇ! ਨਾ ਦਿਸੇ!

ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਪਤਮੀ ਐਤਕੀਂ ੧੨ ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਹੈ। ੧੦ ਤ੍ਰੀਕ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੇ ਹੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚਿ ਆਪ ਦਾ ਆ ਜੁੜਨਾ ਪਰਮ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਕਟ ਹਿਰਦਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰੀਆਂ ਕੀ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।... ਬਸ ਹੁਣ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਦੇਖਣਸਾਰ ਮੋੜੇ ਹੀ ਘਤ ਦੇਵੋ। ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਹੀ ਲੋੜਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਪਾਤੀ ਪੁਜਦੇ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਧੰਧ ਬੰਧ ਦੇ ਪੁਆੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲਿ ਆਓ ਰਲੋ ਮਿਲੋ। ਅਗੇ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਤ ਲਗੇ ਸੋ ਕਰਨਾ ਜੀ। ਹੋਰ ਸਰਬ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨੰਦ ਕੁਸ਼ਲ ਹੈ। ਸਰਬ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਤਿਹ।

ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਸੁਖ ਪੁਛੂ ਆਪ ਦਾ ਪਿਆਰਾਂ ਵਾਲਾ- (ਸਹੀ) ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ (ਪੂਰੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ‘ਸੂਰਾ’ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਅੰਕ ਜੁਲਾਈ ੧੯੭੮ ’ਚ ਛਪੀ ਸੀ) ਇਸ ਪਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉਹ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ-ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਰਸੀਅੜੇ ਅਤੇ ਮਨ-ਮੇਲੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦੇ ਇਹ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਛਪਵਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ:

੩੧ ਦਸੰਬਰ ੧੯੫੧ ਆਥਣ ਤਾਈਂ- ਸੰਗਤਾਂ, ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਿਆਂ ਦਾ ਆਗਮਨ ਅਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸੁਆਗਤ।

੧ ਜਨਵਰੀ ੧੯੫੨- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ੧੧ ਬਜੇ ਤਕ।

੧ ਜਨਵਰੀ- ਸਾਢੇ ੧੧ ਬਜੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਅਰੰਭ।

੨ ਜਨਵਰੀ- ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਲੂਸ ਠੀਕ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਤੀਏ ਪਹਿਰ ਅਰੰਭ।

੩ ਜਨਵਰੀ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਢੇ ੪ ਬਜੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ। ਫੇਰ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਬਜੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਚਲੇ ਸੋ ਚਲੇ।

੩ ਤੇ ੪ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ- ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਦਾ ਅਖੰਡ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ੭

ਬਜੇ ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਪਾਠ ਪਿਛੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ੮ ਬਜੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਕ।

੪ ਜਨਵਰੀ- ਰੈਣ ਸਬਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲਿ ਲਗਦਾ ਹੀ ਦਿਵਸ ਸਬਾਇਆ ਦਾ ਸੁਹੇਲੜਾ ਕੀਰਤਨ ੮ ਬਜੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ੬ ਬਜੇ ਆਥਣ ਤਾਈਂ।

ਬਸ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ।

ਨੋਟ: ਰੈਣ ਸਬਾਈ, ਦਿਵਸ ਸਬਾਇੜੇ ਦੇ ੨੪ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚਿ ਨਿਰ-ਆਹਾਰ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇਗਾ, ਕੇਵਲ ਜਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਆਦਿ ਹੀ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਛੋਟ ਹੈ।

"ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਿੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਭੀ ਗਜ ਵਜ ਕੇ ਹੋਵੇਗਾ" ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਕ ਵੇਰ "ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਰਤਨ ਦਿਨ ਸਭ ਰੈਣ (ਰੈਣ ਸੁਹਾਵੜੀ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲਾ)" ਦਾ ਵੀ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਪੁਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ੬ ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ੨੪ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ, ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ, ਮੁਕਾਮੀ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ-ਕੋਇਲੀ-ਜਥਾ, ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸਣ ਕੀਰਤਨੀ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਜਥਾ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ, ਸ਼ਿਮਲਾ-ਕਾਲਕਾ ਦਾ ਜਥਾ, ਗੁਰੂਸਰ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਜਥਾ, ਮੁਕਾਮੀ ਟਕਸਾਲੀ ਜਥਾ ਬੀਬੀਆਂ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਤਾਲਾ ਬੇਲੀ ਜੀ, ਬੀਬੀ ਲਟਬੌਰੀ ਜੀ, ਕਰਨੈਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਿਸਮਾਦੀ ਕੀਰਤਨ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ, ਸ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਖੜਤਾਲੀ ਜਥਾ ਆਦਿ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਅ ਦਰਜ ਹਨ। ਥਾਂ ਦੀ ਥੁੜ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਜਥਿਆਂ ਨੂੰ, ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਫੱਬਦੇ ਉਪਨਾਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਲਾ ਕੇ ਇਕ ਰਹੱਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਦੇ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਜਿਸ ਪਿਆਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਤੜਪ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਕਾਂ ਸਿਕਦਿਆਂ ਉਹ ਦਿਨ ਪੁੱਜਦੇ ਅਤੇ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਚਾਉ-ਚਈਲੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵੱਲ ਧਾਈਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾਏਪੁਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਜਦੀਆਂ। ਬਿਰਧ ਬਾਬਾ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈਂਪ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲਾਗੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੁੱਜਦੇ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾ ਬਿਰਧ-ਜੋੜਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦੇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਣੀ ਗੇੜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰਦੇ।

ਗੁਰਮੁਖ-ਸਖੀ-ਸਹੇਲੀਆਂ ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ ਜੋਦੜੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜਦੀਆਂ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਖੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਸਰੋਤ ਦੀ ਭਿਣਕ ਕੰਨੀਂ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ, ਦਰਸ਼-ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਭੌਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਵਾਜਾ ਢੋਲਕੀ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਅਗਲਵਾਢੀ ਆ ਮਿਲਦੇ। ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਦੁਪਾਸੜ ਅਜਿਹਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਕੀਰਤਨ-ਨਾਦ ਗੂੰਜਦਾ ਤੇ ਸੇਜਲ ਨੇਤਰ ਹੋ-ਹੋ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੋਣਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਬ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੱਝਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਵਰਨਣਯੋਗ ਅਲੌਕਿਕ ਝਾਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਘੁਟਵੀਆਂ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਦੁਪਾਸੜ ਹੀ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਅਨਿਕ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਖਿੜਦੇ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੇ-ਲਾਗੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਹੀ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਸ਼ਨਾਨੇ ਸੋਧ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ, ਕਿਲ੍ਹੇ-ਨੁਮਾ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ। ਉਪਰਲੇ ਲੰਮ-ਸਲੰਮੇ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਖ਼ੂਬ ਰੰਗ-ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਗਮਨ-ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਧੁਨੀਆਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਅਗੰਮੀ ਰੰਗ ਵੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰੋਤਾ ਜਨਾਂ ਨੇ ਭੂਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਕਲਾਂ ਵਿਚ ਆਸਣ ਜਮਾ ਕੇ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਲੈਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਰੰਗ-ਰਤੜੇ ਪਾਠੀ-ਜਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਅਸਚਰਜ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਮੋਘ ਬਾਣ ਸਰੋਤੇ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨ-ਸਮਾਗਮ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਲਾਹੇ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਐਸੀ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਕਿ ਅਕੇਵਾਂ-ਥਕੇਵਾਂ ਵਿਆਪਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਸਹਿਤ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ-ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਲਾ ਵਰਤ ਸਕੇ।

ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਅਕਾਲੀ ਬੁੰਗੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤਿਆਂ ਗਲੀਆਂ-ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੜਕਾਉ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਕਰਦੇ। ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਦੁਪਾਸਿਓਂ ਵਾਜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਜਲਾਲ ਵਿਚ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਗੁੰਜਾਉਣਾ ਕਿ ਇਕਦਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਘੁੰਮਰਾਂ ਪੈ ਜਾਣੀਆਂ। ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਵਜਦ ਵਿਚ ਝੂਮ-ਝੂਮ ਕੇ, ਇਕ-ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਧੁਨੀਆਂ ਅਲਾਪਦੀਆਂ। ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਧਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ, ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਮਲ ਜੀ ਫੁੱਲ-ਕਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਟੋਕਰੀ ਲੈ ਕੇ ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਠਿਆਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਲਕੀ ਉੱਤੇ ਫੁੱਲ-ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ। ਇਉਂ ਇਹ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਸਚਰਜ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਛਿਪਦੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ-ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ।

ਕਿਲ੍ਹਾ ਰਾਏਪੁਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ, ਅਦੁੱਤੀ ਸਵਾਗਤ ਅਤੇ ਪਿਆਰ-ਮਿਲਣੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦਾ ਦਰਸ-ਪਿਆਸੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜਿਆ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਾਹੋ ਜਲਾਲ ਵਾਲੇ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਗੂੰਜਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕਈਆਂ ਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਕੇ ਬੇਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੈਰਾਗ ਠੱਲ੍ਹਿਆਂ ਠਲ੍ਹੀਦਾ ਨਾ।

ਪੋਹ ਸੁਦੀ ਸਪਤਮੀ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼-ਆਗਮਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਰਸ-ਬੀਧੇ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪੋ ਆਪਣੀਂ ਥਾਈਂ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਇਨ ਚੌਬਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬਰਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਤਿਲ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।

ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ-ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਸਮੇਸ਼-ਦਰਸ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਜੋ ਤਾਂਘ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਖਦੇ ਤੇ ਲਸ-ਲਸ ਕਰਦੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਉਭਰ-ਉਭਰ ਪੈਂਦੀ। ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਰਾ ਅਖਾੜਾ ਭਖ ਉਠਦਾ ਅਤੇ ਦਰਸ-ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਭਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਐਸੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਾਂਗਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਕਿ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕਰੰਟ ਵਾਂਗ ਲਹਿਰਾਂ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀਆਂ, ਜੋ ਬੈਰਾਗ-ਹੰਝੂਆਂ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਕੇ ਸੁਆਦ-ਸੁਆਦ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ-ਬੈਰਾਗ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਐਸੀ ਨੂਰਾਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜੇ ਪੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਗਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਰੇਕ ਬਾਣ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਬਿਓਗ ਵਿਚ ਵਿੰਨ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕੂਕਦੇ:

ਮੋਹਿ ਗਇਆ ਬੈਰਾਗੀ ਜੋਗੀ
ਘਟਿ ਘਟਿ ਕਿੰਗੁਰੀ ਵਾਈ ॥੯॥(॥੧੦॥੮॥)
(ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ: ੯੦੭)

ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ:

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਸਾਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ
ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਰਸਿ ਲੀਣਾ ॥੧॥
ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦਾ ਰੰਗਿ ਲੀਣਾ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਰਹੈ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ
ਸਾਚੇ ਦੇਖਿ ਪਤੀਣਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਰਹੈ ਗਗਨਪੁਰਿ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸਮੈਸਰਿ
ਅਨਹਤ ਸਬਦਿ ਰੰਗੀਣਾ ॥੨॥(॥੧੦॥੮॥)
(ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ: ੯੦੭)

ਇਉਂ ਅਲਾਪਦੇ ਅਲਾਪਦੇ ਇੱਥੇ ਆ ਜਾਂਦੇ:

ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪਕੁ ਪਰਗਾਸਿਆ
ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜੋਤਿ ਦਿਖਾਈ ॥੭॥
ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਸਚ ਮਹਲੀ ਬੈਠੇ
ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ॥੮॥(॥੧੦॥੮॥)
(ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਮ: ੧, ਅੰਗ: ੯੦੭)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਤੁਕ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚੇ ਮਹਲ ਵਿਚ ਤੇ ਸੱਚੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਉ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਰੂਹਾਂ ਰੰਗੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਨਾਫੇ ਇਉਂ ਮੁਸ਼ਕ ਝਕੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਮੌਲਸਰੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਭਿੰਨੀ-ਭਿੰਨੀ ਸੁਗੰਧੀ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਇਹ ਮੌਲਸਰੀ-ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਨਿਰੇ ਕਹਿਣ ਕਥਨ ਮਾਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਪਰੀਆਂ ਤੇ ਪਰਖੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ

ਹਨ।) ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਅਜਬ ਰੰਗ ਖਿੜਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਖੇੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਰੰਗਾਂ-ਤਰੰਗਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ, ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਟਿਕਾ ਕੇ ਇਉਂ ਬੈਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਇਧਰ ਉਧਰ ਝਾਕਣ ਜਾਂ ਹਿੱਲਣ-ਜੁਲਣ, ਪਾਸੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਖੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਸ ਮਾਨਣ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਉਮਾਹੇ ਆ-ਮੁਹਾਰੇ ਉਠਦੇ ਤੇ ਰਸ-ਲੀਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਨਾ ਭੁੱਖ, ਨਾ ਤ੍ਰੇਹ, ਨਾ ਅਕੇਵਾਂ, ਨਾ ਥਕੇਵਾਂ, ਸਗੋਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤੁਲ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ। ਸੁਰਤੀਆਂ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਸੇ ਅਨੂਠੇ ਰਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਦੀਆਂ। ਦੁਪਹਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਤ ਵਜੇ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਣੇ, ਜੋ ਸਵੇਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲਾ ਕੀਰਤਨ ਚਾਲੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਆਉਂਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੋਦਰੁ ਤੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਈ ਵੇਰ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੋਦਰੁ ਤੱਕ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਤੇ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੩੬ ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਇਕ-ਰਸ ਅਖੰਡ ਚੌਂਕੜੇ ਜੰਮੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾਲਾਨ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ। ਲੰਗਰ ਵਾਲੇ ਬਰਾਂਡੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ-ਚੌੜੀਆਂ ਡਿਓਢੀਆਂ ਤੱਕ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜੁੜ ਬੈਠਦੀਆਂ:

ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਰਹੀਐ
ਮਾਧਉ ਜੈਸੇ ਮਧੁਪ ਮਖੀਰਾ ॥੨॥ (॥੩॥੩॥)
(**ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਉ ਕੀ, ਪੰਨਾ: ੪੮੬**)

ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅਦਭੁੱਤ ਹੁੰਦੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ-ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਉੜਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਰੂਹਾਂ ਤਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਖੰਡੇ, ਘੜੀ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਵਾਂਗ, ਇਕ ਰਸ ਖੜਕੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟਕਾਅ ਜਾਂ ਠਹਿਰਾਅ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਿਹਬਲ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਐਸੇ ਬੇਸੁਧ ਹੋ-ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਕਿ ਸਾਥੀ ਜੀਉੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਆਪਣੇ ਚਲੂਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ-ਭੈਣਾਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਵਾਰੀਆਂ ਲੈਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਉੱਠਣ-ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਸੌਣ-ਜਾਗਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਸਾਰੇ ਜੀਉੜੇ ਐਸੇ ਰਸ-ਲੀਣ ਹੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਰਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹੀ ਅਕੇਵਾਂ-ਥਕੇਵਾਂ ਤੇ ਨੀਂਦਰ ਗ਼ਲਬਾ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਲਵਲੇ ਅਧੀਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆ ਬਦਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਹੀ।

ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਵੀਰ-ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਕਰਕੇ ਪੁੱਜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਤੇ ਚੰਚਲ ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ ਤੇ ਉਖੜੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਥੇ ਕੀ ਕੰਮ ? ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜਾਪ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਰੂਹ ਬਿਰਹੋਂ ਰਸ-ਬੀਧੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਖੰਡਾ ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਾਲ, ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰੰਗ ਮਾਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੰਭੀਰ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹਟਕਦੇ ਹੋੜਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਪਤ ਵਰਤੋ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰੋ।

ਅਕੇਵਾਂ-ਥਕੇਵਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਨੀਂਦਰ ਦਾ ਗ਼ਲਬਾ ਨਾ ਪੈਣ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੰਗ-ਰਸ-ਲੀਣ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਤੇ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲੇ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰੀ ੨੪ ਘੰਟੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ, ਜਲ-ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਨਿਰ-ਆਹਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਜੋ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਜ ਕੇ ਛਕ-ਛਕਾ ਕੇ ਕਦੇ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਲਗਾਤਾਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਚਮਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਭੋਗ ਪੈਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨੀਂਦ, ਭੁੱਖ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਸਰੀਰ ਹੌਲੇ ਫੁੱਲ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਉਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਦੇ ਉਡਣ-ਖਟੋਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੂੰਜਾਂ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਾਲ ਆਉਣਾ। ਵੈਰਾਗ-ਉਛਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਸੇਂ ਮਸੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਿਉਂ ਨਿਉਂ ਜੁਹਾਰਾਂ ਕਰ-ਕਰ, ਸੇਜਲ ਨੇਤਰੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰਨਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਗਤਾਂ ਨਜ਼ਰੋਂ ਓਹਲੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੋਤੇ ਰਹਿਣਾ।

ਮਾਣਯੋਗ ਬਾਊ ਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਤਿ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਵਲਵਲੇ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਸਭ ਨਜ਼ਾਰੇ ਕੇਵਲ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਹੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀਰ, ਕੇਵਲ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਰੌਲ ਲਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਘੜੀਆਂ ਬੈਠ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤੇ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਨੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਬਿਨਾਂ ਰਸ-ਉਮਾਹ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਪ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਵੀ ਇਕ ਦਿਖਾਵਾ ਹੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚੱਲ ਰਹੇ ਅਖੰਡ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੌਲਾਂ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਐਲਾਨ, ਸ਼ਬਦ-ਰੌ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਨਿਰੀ ਮਨਮਤਿ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੀ ਹੈ।▪▪

ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਜੁਗਤ

ਡਾ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂਅ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਦੈ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਇਕ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਾਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ, ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਓਤਪੋਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਸਤਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। 'ਜੇਲ੍ਹ ਚਿੱਠੀਆਂ' ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਥਾਪਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੀਰਤਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਮਰਯਾਦਾ:

''ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ ॥''

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ:੧)

ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਵੇਂ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਪੱਕ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਇਕ ਜੁਗਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਆਪ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਨੰਦਮਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗੇ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਕਈ ਸਰੋਤੇ ਆਪ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਗਏ। ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਇਕ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਜਥਾ ਇਕ ਸੁਚੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਚੌਂਕੜੇ ਵਿਚ ਪੰਜ-ਪੰਜ, ਛੇ-ਛੇ ਘੰਟੇ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਖ਼ੁਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਕੀਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ-ਇਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵਿਸਮਾਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਨੇਤਰ ਸੇਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਈ ਰਾਗੀ ਜਿਹੜੇ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਕੀਰਤਨ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ:

''ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦੀ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ
ਨਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭੀਜੈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥
ਜਿਨ੍ਾ ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਵਿਕਾਰੁ ਹੈ ਤਿਨਾ ਰੋਇ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ॥... ॥੪॥੪॥੧੧॥''

(ਆਸਾ ਮ: ੪, ਅੰਗ: ੪੫੦)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ-ਕਮਾਈ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸਮਝਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਲਗਾਓ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਸਰ ਰਹੀ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਵਿੱਦਿਆ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ:

'ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਛਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਰਾਗਾਂ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰੀਝਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੈ। ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪਿਆ ਕਰੇ। ਪਰ ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਜਨ ਨਿਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਖਲਜਗਣ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋਣਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਅਨਮੱਤ ਵਿਦਿਆ ਘੋਖਣ ਨਮਿਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਅਤੀ ਮਹਿੰਗੀ ਪਈ। ਵਿਦਿਆ ਘੋਖਣ ਗਏ ਵਿਦਿਆ ਨੇ ਹੀ ਗ੍ਰਸ ਲਏ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਆਦਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋ ਕੇ ਕੁਪੀ ਵਿਚਿ ਰੋੜ ਖੜਕਾਉਣ ਜੋਗੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਤਤਸਾਰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਨਿਕੋਰ ਸਖਣ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ; ਮਾਨੋ ਉਕਤ ਵਿਦਿਆ ਅਵਿਦਿਆ ਹੋ ਕੇ ਚਿਮੜ ਗਈ। ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀ ਨਿਰੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਰੋਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਗ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਰਾਗ ਅਨੁਰਾਗੀ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਡੇ ਰਖਦੀ ਹੈ।' (ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ, ਪੰਨਾ: ੧੨੦)

ਆਮ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਕਰ

ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸੁਗਮ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਪ ਰਾਗ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਕਥਨ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ:

'ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣਹਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਿਵਾਜੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਰਾਗ ਨਾਦ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਰੱਬੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਆਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚਿ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜ਼ਗ਼ੈਬੀ ਰਾਗ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਸਫੁਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।' (ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ, ਪੰਨਾ: ੧੧੭) ਆਪ ਦੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਰੀਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗਾਇਨ ਰੀਤ ਵੈਰਾਗ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਰੀਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਾਗ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੀ ਝਲਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਮਿਲਣ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਬਦ-ਤਰੰਗੀ ਰਸ ਜੋਤਿ-ਵਿਗਾਸੀ ਮਨਾਂ ਦੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਰਾਗਬੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ 'ਹਰਿ-ਕੀਰਤਨ' ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਕ ਹੱਡਬੀਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਇਕ ਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਧੇ ਸਾਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਚਾਉ ਚਈਲੇ ਸਮੂਹ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਪਿੰਡ ਧਾਂਦਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਅਭਿਆਸ ਆਨੰਦ ਮਸਤ ਹੋਏ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਜੋੜੀ ਬਜਾਵਣਹਾਰਾ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਰਬੀਨ ਸੂਰਮਾ ਸਿੰਘ ਕਿਧਰੋਂ ਆ ਕੇ ਜੋੜੀ ਬਜਾਉਣ ਲੱਗ ਗਇਆ। ਅਸੀਂ ਓਦੋਂ ਢੋਲਕੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਏਵੇਂ ਹੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਣ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਵੇਹਲੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਾਲ-ਸੁਭਾਈ ਚਾਉ ਵਿਚਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਾਂ। ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਮੁਢ ਤੋਂ ਮੁਖ ਰਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਐਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਬਝ ਗਇਆ।

ਰਸ ਬਝੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਲੇਖੇ ਲਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਭੀ ਆਤਮ ਰਸ ਲੈਣ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵਣ ਰੀਝਾਵਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਤਪਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਅਜ ਤਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਸ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਘੰਟਿਆਂ ਬਧੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਪਹਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰੀ ਜਾਣਾ, ਥਕਣਾ ਹੀ ਨਾ। ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰੰਗ ਦੂਣ-ਸਵਾਏ ਖਿੜੀ ਜਾਣੇ। ਏਸ ਖਿੜਾਉ ਦੀ ਟੀਸੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥਾ ਝੂਮ ਝਾਮ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ ਜਦ ਓਹ ਰਾਗ-ਪਰਬੀਨ ਜੋੜੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਆਇਆ। ਖ਼ੂਬ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੋੜੀ ਭੀ ਬੜੀ ਬੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵਜਾਈ। ਉਸ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਾਹੀ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਸੁਰ ਤਾਲ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇਖਿਆ। ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਪਸਚਾਤ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਗ ਦੇ ਜਾਣੂ ਕੀਰਤਨ ਸਰੋਤੇ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਜਣ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਕੀਰਤਨ-ਸ਼ਲਾਘਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣਿ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹੀ ਕਿ ਰਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਹੰਕਾਰੀ ਕਈ ਰਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਗਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੱਥਾ ਸੰਘ ਪਾੜਨ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਜ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ-ਤ੍ਰਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਜੱਥੇ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਆਨੰਦ ਆਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਅਗੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਗੀ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਬੜੀ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਕਿ ਵਕਤ ਵੇਲਾ ਭੀ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਦਾ ਸੀ। ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਹਸੀਏ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਗਾਈਦਾ ਹੈ।' (ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ, ਪੰਨਾ: ੧੧੮)

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬਹੁਤੇ ਜਥੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਜਥੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਹੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤੀ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ੧੯੬੦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੰਗ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਵਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।... ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਇਹ ਹੁਣ ਵੀ ਤਤਪਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ-ਪਰਦੇਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ('ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ', ਪੰਨਾ: ੧੨੩) ■■

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ

ਪ੍ਰਿੰ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਖ਼ੁਦ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ 'ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਕੁ ਸਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਸਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਇਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਭਾਵੇਂ ਅਖੰਡ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਸੰਗਤੀ ਅਭਿਆਸ ਅਖੰਡ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ੩੦ ਮਿੰਟ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਧਾ ਸਮਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਤੇ ਹੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਖੰਡ ਅਭਿਆਸ। ਖ਼ਿਆਲ ਰਹੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ, ਵੀਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਲਾਸੀਕਲ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪੱਕੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਗਿਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜੋ ਚਿਮਟੇ ਢੋਲਕੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋਟੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਇਕੋ ਚੌਂਕੜੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ, ਛੇ-ਛੇ ਘੰਟੇ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਆਪ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਭੀ ਕੀਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ। ਘੰਟਿਆਂਬੱਧੀ ਕੀਰਤਨ ਉਹੀ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਲਿਵ ਜੁੜਦੀ ਹੋਵੇ।

ਅੱਜ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਰੋਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਤਾਲ ਪੂਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਰਲਾ ਕੀਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਗਤ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਚੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਭੀ ਇਹੋ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਤਮਕ ਹੁਲਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿੱਥੇ ?

ਆਮ ਰਾਗੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਵਾਜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਈਮ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਬੋਲਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ-ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਨੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਪੰਚਮ ਸੁਰਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਉਪਰ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਘੰਟਿਆਂਬੱਧੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਫਿਰ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਮਿਠਾਸ ਅਤੇ ਹੁਲਾਸ ਨਾਲ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਹਾਂ ਉੱਤੇ "ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ॥" ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੇਜਲ ਨੇਤਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਐਨੇ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਘੜੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਥੇ ਤਾਂ "ਥਾਨਿ ਕਾਢੇ ਬਿਲਲ ਬਿਲੀਧੇ ॥" (ਪੰਨਾ: ੧੧੭੯) ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਉਹ ਰਸ ਬੱਝਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਮਾਨੋਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੀਰਤਨ 'ਚਲ ਸੋ ਚਲ' ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ੧੯੫੩ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੀ ਵਿਸਮਾਦ ਸੀ। ਸਵੇਰ ੪ ਵਜੇ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤਿਲਕ ਨਗਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਕੀ

ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਖ਼ਬਰੇ ਘੰਟਿਆਂਬੱਧੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਰਤਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੁ ਤਿਨਿ ਭੋਜਨ ਚੂਰਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ: ੨੩੬)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ੧੬ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਭੋਗੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੇ ਸਰਬਲੋਹ ਦੇ ਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ। ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਫਲ ਕੀਤਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਪ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਰੂਹ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਸੀ। ਅੰਤਲੇ ੨ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਕਿਹਾ 'ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਮੇਰਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤੈ।' ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੀਬੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੱਲੀ-ਦੁ-ਕੱਲੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੀ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ, ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨ੍ਹਾਉਣੀ ਦੀ ਸੂਤਕ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਾ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਅਖੇ ਕਿਧਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਅਠ੍ਹਾਰਵੀਂ ਅਤੇ ਉੱਨੀਵੀਂ ਸਦੀਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਭੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਪਿਰਤ ਪਾਈ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ। ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹਨ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਵੇਚਦੇ ਨਹੀਂ, ਰੂਹ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵਜੋਂ ਆਪ ਭੀ ਭੁੰਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕੀਰਤਨ-ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਭਾਵ ਉਭਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਭਾਵ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ। ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਕਰਨਲ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਗੰਮੀ ਕੀਰਤਨ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਣੀਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਦਰਲੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਉਪਰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਤੇ ਅਤੁੱਟ ਕਮਾਈ ਸਦਕਾ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਸਕ ਰਸਕ, ਰਸਾਅ ਰਸਾਅ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗਾਇਨ ਕਰੀ ਜਾਣਾ। ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਟੇਪਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸਮਾਦੀ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਉਹ ਵਿਰਵੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਵੈਰਾਗਮਈ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਫਿਲਮੀ ਟਿਊਨਾਂ 'ਤੇ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਭੀ ਇਕ ਅਗੰਮੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਆਰਟ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਸੁਰਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਖ਼ੁਦ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ 'ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਅੱਧੀ ਕੁ ਸਦੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਸਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਇਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਭਾਵੇਂ ਅਖੰਡ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਸੰਗਤੀ ਅਭਿਆਸ ਅਖੰਡ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ੩੦ ਮਿੰਟ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਧਾ ਸਮਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' 'ਤੇ ਹੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਖੰਡ ਅਭਿਆਸ। ਖ਼ਿਆਲ ਰਹੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤੀ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ੧੯੬੦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਕੜਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰਸਾਅ ਰਸਾਅ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੀਰਤਨ-ਰਸ ਦੇ ਭੌਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਕਲਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਛਾਂਟਣ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਆਏ, ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਸਕ ਰਸਕ ਗੁਣ ਗਾਉਣਾ ਹੀ ਥਾਏਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਰਪਣ ਤੇ ਆਪ ਅਰਪਣ

ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੇਖੇ ਸਰਬੰਸ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਬਫਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਮਾਣ ਸੇਵਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਅਰਪਣ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਘਾਲਣਾ ਵਿਚ ਭੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰੀਵੀ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਮਰਪਣ ਦਾ ਵਾਧਾ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਹ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਤਮ-ਰਸ ਵਿਚ ਲਿਵ ਮਗਨ ਅਤੇ ਮਸਤ ਅਲਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਧਿ ਇਹ ਦਾਨ ਭੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਨਾਮ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਗ-ਸਾਥ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਬਿਬੇਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹਰ ਇਕ ਸੁਚਿਆਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਂ-ਰਸ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਬਿਬੇਕ ਕਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਾਨਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ।

ਪਰਮ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਬਿਬੇਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਆਪ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਾ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ, ਪਰਮ ਹੁਕਮ ਦੇ ਤਾਬਿਆ, ਕਮਾਵਣ ਦੀ ਸਦਾ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਰਖਾ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਮਿਤ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾਨ ਹੈ। (ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ' ਵਿਚੋਂ) ▪▪

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੁੱਟਰ

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਨੂੰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਆਮ ਲੋਕ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਆਖ ਕੇ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜਥੇ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਜਥਾ ਅੱਡਰੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਂਜ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਤੇ ਨਾਮ-ਰੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖ-ਜਨ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਦੱਸਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਘਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਿੰਘ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਰਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਲੇ ਰੋਕ ਕੇ ਲੰਬਾ-ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਜਾਂ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਮੂਨ ਜਥੇ 'ਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮੌਲਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਲ ੧੯੯੪ ਵਿਚ ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ ਸਬੰਧੀ 'ਸੂਰਾ' ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ, "ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਸੁਭਾਗ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਥੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਧੁਨੀ ਦਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸਮਝਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਨੇ ਮੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਇਆ। ਖਿਮਾ ਦੀ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋ, ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓਗੇ। ਜੇ ਸਲਾਹ ਦਿਓ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਮਾਫ਼ੀ 'ਸੂਰਾ' ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।"

(ਅਗਲੇ ਪੰਨਾ 'ਤੇ ਵੇਖੋ: ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਤੋਸ਼ੇਖ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਗੁੱਝਾ ਤੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਰਤਨ ਹੈ। ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ 'ਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨਾਮ ਦੀ ਗੁਪਤਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪੁਨੇ ਜਿਨਿ ਗੁਪਤੁ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਝਾ ॥੨॥ (॥੪॥੫॥)

(ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੪, ਅੰਗ: ੬੯੭)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਜੋਤਿ ਵਿਗਾਸ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ 'ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ-ਗੋਝ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕਾਵਿ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਨਫ਼ੀਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੇ ਗੋਹਜ ਅਤੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੀ ਬੇਦ ਜਾਣੋ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਮੀਅੜਾ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਆਵੇ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪਰਥਾਇ ਏਹੋ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਗੂੜ੍ਹ ਮਰਮੋਲਿਆਂ ਦਾ।
ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਕੇ ਈ, ਗੁੱਝਾ ਰੱਖਿਆ ਭੇਦੁ ਗੁਰਓਹਲਿਆਂ ਦਾ।੧੧੨।"

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੱਈਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਮ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਲੇਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

"ਸਮੂਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ, ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਤਤਸਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁਖੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਸਮੱਗਰ ਬਾਣੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਤੱਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਗਿਆਸੂ ਤਾਈਂ ਦੇਣ ਯਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ।"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨਿਗੁਰੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਗੋਹਜ ਰਤਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖੇਡ ਰਚਾਉਣੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਹੁਣ ਜਥੇ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ' ਦੇ ਹੀ 'ਗੁਰਮਤਿ-ਰਮਜ਼ਾਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਕਿ:

"ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਸੰਗਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਪ੍ਰਥਾਇ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੈ "ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਜੀਅ ਸਦਾ" ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਜਪੀ ਚਲੋ, ਸਿਮਰੀ ਚਲੋ, ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਸਿਮਰੀ ਚਲੋ:

ਸਿਮਰਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਮਤ ਬਿਲਮ ਕਰੇਹ ॥...੨॥(॥੪॥੧੭॥੪੭॥)
(**ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ: ੮੧੨**)

ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਆਵੇ, ਇਸ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸੀ ਜਨ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।"

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਕਿ,"ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਸੰਗਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।" ਅਤੇ "ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।" ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਦੇਖਦੇ

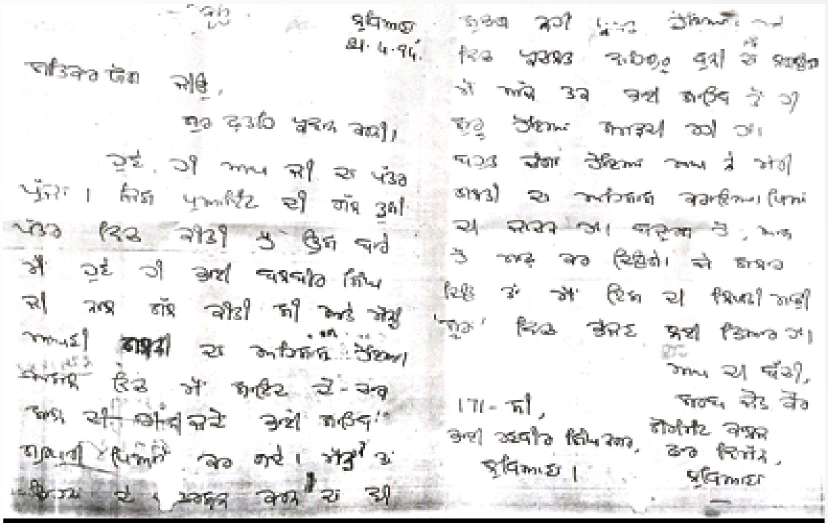

ਡਾ. ਸਰਬਜੋਤ ਕੌਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜਵਾਬੀ ਚਿੱਠੀ, ਜਿਸ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਗੋਹਜ ਤੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਆਵੇ, ਏਸ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸੀ ਜਨ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।"

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਸੰਗਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਸਤਾਰਾ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ 'ਚ 'ਗੁਰਮਤਿ ਲੇਖ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ' ਲੇਖ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਕਥਨ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ:

"ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨਾਮ) ਦਾ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਲਖਾਇਕ ਭਾਵ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਲਖਾਉਣੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਮੁਖ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਟੀ ਜਪੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਸਾਂ ਤੇ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਸ ਸਾਸ ਲੇਖੇ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਆਸ ਵੀ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ ਸਾਸ ਗ੍ਰਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਅਥਵਾ ਸੁਆਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਯਾ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ।"

ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਦੱਸਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੇ ਸਤਹੀ ਅਰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ, "ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਸੰਗਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।" ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰੰਗਲੇ ਸੱਜਣ' ਵਿਚ 'ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਫੱਲੇਵਾਲ)' ਦੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਉੱਚ ਤਰੰਗੀ ਆਤਮ ਬਿਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦਰਜ ਅਗਲੇ ਕਥਨ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ:

"ਭਾਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਵੇਗ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸਮਾਦ-ਜਨਕ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਦਵਾਰਾ ਰਸਨਾ ਰਾਹੀਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਉਚੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਰਾਹੀਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਉਚੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਾਸ-ਅਭਿਆਸੀ-ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਾਸੀ-ਨਾਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਭੀ ਖੜਕਾਈ ਚਲੇ ਜਾਣਾ।"

ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ (ਮੁਖ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ) ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ

ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਖੰਡਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ 'ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਲਖਾਉਣੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ' ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਬੈਖਰੀ ਬਾਣੀ ਅਰਥਾਤ ਮੁਖ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰਟੀ ਜਪੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਸਾਂ ਤੇ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਖ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਪੀ ਜਾਂ ਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ, **"ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।"** ਅਤੇ "ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਭੀ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।" ਦੀ ਜੁਗਤ ਇਹੀ ਜਲਵਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਤਮਿਕ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਆਤਮ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

'ਸੂਰਾ' ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜੁਲਾਈ ੧੯੭੯ ਅੰਕ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਵਰਨਨ 'ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਲੇਖ 'ਸੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ' ਦੇ ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਛਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ 'ਸੂਰਾ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੇਖ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਯਾਦਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਗੰਮੀ ਕਲਾਵਾਂ, ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੋ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਜਥੇ ਵਿਚਲੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਵੱਸ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਵਾਰੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਅਕਸਰ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਅਸਹਿਜ ਹੋ ਕੇ ਚੰਚਲਤਾ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਸਬਕ ਹੈ:

"ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅਦਭੁੱਤ ਹੁੰਦੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ-ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੀਊੜਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਈ ਰੂਹਾਂ ਤਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਖੰਡੇ, ਘੜੀ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਵਾਂਗ, ਇਕ ਰਸ ਖੜਕੀ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਟਕਾਅ ਜਾਂ ਠਹਿਰਾਅ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਿਹਬਲ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਐਸੇ ਬੇਸੁਧ ਹੋ-ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਕਿ ਸਾਥੀ ਜੀਊੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਆਪਣੇ ਚਲੂਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ-ਭੈਣਾਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ-ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ-ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਵਾਰੀਆਂ ਲੈਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚਖੰਡ ਪਿਆਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਛਹਿਬਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਨਾਮ ਰੱਤੇ ਰੰਗ ਚਲੂਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕੇ ਮਿਥ ਕੇ, ਪਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਬੇਰੋਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। 'ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਦੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ' ਲੇਖ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਨਾਰੰਗਵਾਲ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਵੀਰ-ਭੈਣਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਕਰਕੇ ਪੁੱਜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨੁਮਾਇਸ਼ੀ ਤੇ ਚੰਚਲ ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ ਤੇ ਉਖੜੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਥੇ ਕੀ ਕੰਮ? ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜਾਪ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਰੂਹ ਬਿਰਹੋਂ ਰਸ-ਬੀਧੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਖੰਡਾ ਜ਼ੋਰੋ-ਜ਼ੋਰ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਾਲ, ਸਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰੰਗ ਮਾਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੰਭੀਰ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹਟਕਦੇ ਹੋੜਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਪਤ ਵਰਤੋ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰੋ।"

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਰਹੇ ਗੁਰਪੁਰਵਾਸੀ ਬਾਪੂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ, ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੋੜੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ- "ਤੋੜਾ ਦੇ ਦੇ।" ਭਾਵ; ਜੋੜੀ ਵਜਾਉਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇ। ਜੋੜੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਤੋੜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੇ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟੋਰਾਂਟੋ (ਕੈਨੇਡਾ) ਦੇ ਓਲਡ ਵੈਸਟਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ, ਕੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਾਉਂਦੇ ਸੀ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ 'ਨਾਂਹ' ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਕਿ, ਕੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਧੁਨੀ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ? ਤਾਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਨਾਂਹ' ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਧੁਨੀ ਕਿਵੇਂ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਦੇਖੀ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੇਕਰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਰੀਤ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਉੱਠਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘਾਂ

ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ ੧੯੬੧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਐੱਸ.ਡੀ.ਓ. ਜਦੋਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਥੇ ਅੰਦਰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਪੈਂਦੀ ਗਈ। ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਲੰਬਾ-ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਕਾਰਨ, ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਜਥੇ ਅੰਦਰ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਅਲੌਕਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਗੜਦਾ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਜੁਲਾਈ ੧੯੬੮ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਣਯੋਗ ਬਾਬੂ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਰਨਲ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਾਸਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ, ਬਾਪੂ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ, ਮਾਸਟਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ) ਜਥੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ, "ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਗੁਰਸ਼ਬਦ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਦਾ ਅਲਾਪ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।"

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜੇ ਮਹਿਜ਼ ਸਟੇਜੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੰਨ ਪਾੜੂ ਸਾਊਂਡ ਸਿਸਟਮ, ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਲੰਬਾ-ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਤਬਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਉੱਚੀ- ਉੱਚੀ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਬੇਰੋਕ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵੇਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਲਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੀ ਰੂਹਾਨੀ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਇਕ ਗਲੈਮਰ ਵਾਂਗ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਇਹੀ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ▪▪

ਪੋਥੀ ਜਾਂ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਤੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਮਨਮਤਿ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਪੋਥੀ ਉੱਪਰੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਕੀਰਤਨ ਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਜਾਂ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਗਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਭੀ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੰਗਲ-ਪਾਨੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਭੀ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੁੱਚ ਰਹਿਤ ਵਸਤੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਗਾਉਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ। ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕਰਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ "ਮਤਿ ਥੋੜੀ ਸੇਵ ਗਵਾਈਐ ॥੧੦॥" (ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ : ੪੬੮)

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ "**ਅਕਲੀ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅਕਲੀ ਪਾਈਐ ਮਾਨੁ ॥...॥੧॥** (**ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ : ੧੨੪੫**) ਹੋਰ ਹੁਕਮ ਹੈ "**ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆ ਸਿਰਿ ਬਾਣੀ ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਹੋਵੈ ਹਿਰਦੈ ਤਿਨਾ ਸਮਾਣੀ ॥...॥੨੩॥** (**ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦੁ, ਪੰਨਾ : ੯੨੦**) (**ਮੁਖਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਕਰੈ ਵਿਰਲੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਇਆ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਤਿਨ੍ ਪਾਇਆ ॥੮॥੨॥**) (**ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ : ੫੬੫**)

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰਨੋ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘੋ ਅਤੇ ਭੈਣੋ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਓ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੈਸਾ ਅਦਭੁਤ ਅਨੰਦ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਨਣਹਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਭੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਹਾਲੋ-ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸਿੰਘ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਕੰਠ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਮੌਕਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਹੀ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਵਨ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਗਏ ਹਨ "ਦੁਹੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈ ਬਾਣੀ ਜੋਈ॥ਚੁਨ ਚੁਨ ਕੰਠ ਕਰੇ ਨਿਤ ਸੋਈ॥" (ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਤਾਂ ਕੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਕੇ ਗਾਉਣੀ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਇਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਖਾਣ ਭੀ ਹੈ ਕਿ "ਪੈਸਾ ਗੰਠਿ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ" ਜੋ ਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਕੰਠ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਮੋਬਾਇਲ ਫ਼ੋਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ-ਵਸਾ ਲਈਏ ਜੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ "**ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਦੀਜੈ ॥੪॥੨੬॥੭੭॥**" (**ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਪੰਨਾ : ੩੮੯**) ਸੋ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਮਨ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਵੱਸੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੋਰ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ "**ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**" (**ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰਨਾ : ੭੯੭**) ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀਆਂ ਚੁਲੀਆਂ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਕਰੀਏ, ਕੋਈ ਘੁੱਟ ਅੰਦਰਿ ਭੀ ਲੰਘਾਈਏ ਜੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਔਸ਼ਧੀ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੇ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਨੂੰ ਕੱਟੇਗਾ ਜੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਰਜੋਈ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕੀਰਤਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਕਰ ਸਕੀਏ ਪਰ ਕਰੀਏ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੀ। ਭੁੱਲਾਂ-ਚੁੱਕਾਂ ਦੀ ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ ਜੀ।

ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ 'ਚ ਆ ਵੜੀ ਪੁਜਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਸਥਿਰ ਹੱਲ ਲਈ ਸੁਝਾਅ

ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕਾਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਪੰਡਿਤਾਂ, ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਦਸਵੰਧ ਕੱਢ ਕੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਭਉਜਲ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਧਾਰੇ-ਨਿਸਤਾਰੇ ਲਈ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਕਾਰਜ; ਕੀਰਤਨ, ਪਾਠ, ਲੰਗਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਆਪ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਲਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਤਸੰਗੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਰਬਾਬੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾ-ਉਮਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਹੀ ਨਿਭਾਈ। ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤਾਈਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਸੇਵਕਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਦਾਸੀ, ਨਿਰਮਲੇ, ਮਹੰਤ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਰਹਿਣੀ ਬਿਹੂਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੇ ਸਨਾਤਨੀ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਉੱਪਰ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੇ ਸਨਾਤਨੀ ਰੀਤਾਂ, ਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਜੋ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਕਾਮ-ਨਿਰਬਾਣ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਬਾਣ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ, ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ-ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ-ਬੀਬੀਆਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਲਾਹੇ ਹਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਤੇ ਹਰਿ-ਜੱਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਲਾਹੇ ਲੈਂਦੇ। ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੋ-ਭਾਗ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਭਾਅ ਦਿੰਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਾ ਵੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿਰਖ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰ ਕੇ ਅਨੰਦਤ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ। ਜਥੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੰਭੀ, ਪਾਖੰਡੀ, ਭੇਖੀ, ਮਖੱਟੂ, ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਡਕਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢ ਕੇ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਖ਼ਰਚਦੇ ਸਨ। ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਖਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇੰਨਾ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤ ਮਾਇਆ ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਟ ਕਰਦੇ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ, ਜਥੇ ਵਿਚ ਪਈ ਦੁਬਿਧਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ-ਨਿਰਬਾਣ (ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਤੇ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਥੇ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਜਥੇ ਦੇ ਤੱਤ-ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਕੇ, ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਸਕੇ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਗ਼ੌਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਥੇ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਖ਼ਾਤਰ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਹਿਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ ਸਖ਼ਤ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦੀ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਖ਼ਤ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਏ ਬਗ਼ੈਰ, ਕੋਈ ਸਥਿਰ ਹੱਲ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਸਿਰੋਂ ਲੰਘ ਜਾਏ, ਜਥੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਏ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਓ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਮਝਾ ਕੇ ਇਕ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ।

ਸੁਝਾਅ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

੧. ਜਿਸ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਨੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਜਥੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ, ਭਾਵ; ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਜਥੇ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਨ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤਾ-ਉਮਰ ਕਦੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਬਹਾਨੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ)। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਖ਼ਰਚ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ-ਨਿਰਬਾਣ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਲਾਹੇ ਲੈਣਗੇ। ਜਥੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲ ਸੁਭਾਗ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੀਬੀਆਂ ਦਸਤਾਰ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਕਕਾਰੀ ਰਹਿਤ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਹੋਵੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਕਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਜੇ ਢਿੱਲ ਵਰਤਾ ਕੇ ਦਸਤਾਰ-ਹੀਣ ਕੀਰਤਨੀ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਥੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਨੇਤ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਕੁ ਸੁਮੱਤ ਫ਼ਿਲਹਾਲ ਕਾਇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵਿਚ, ਢਿੱਲ ਵਰਤਾ ਕੇ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲੋਂ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਦਾ ਸ਼ੁੱਭ ਅਸੂਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਅਜੇ ਵਿਸਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਯਾਦ ਹੈ ਤੇ ਅਮਲ ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਣਾਏ ਗਏ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਫਿਰ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਦੁਬਾਰਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਤਨਦੇਹੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸ ਅਸੂਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪਹਿਲੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਇਸ ਅਸੂਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ (ਇਲਾਕਾਵਾਰ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ) ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾ

ਕੇ, ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਤੌਬਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵਚਨ ਦੇ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ, ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਨਰਮੀ ਨਾ ਵਰਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਤਾ-ਉਮਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਨਾਮੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ (fan following) ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਜੇਕਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਅ-ਸਦਕੇ ਆਵੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਤੇ ਸੱਚੀਆਂ-ਸੁੱਚੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਅਤੇ ਚਕਾਚੌਂਧ ਵੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਖਾ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਰੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਅੱਗੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲੇਲ੍ਹੜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਪਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਕ-ਦੋ ਵਾਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਲਈ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸਾਈਆਂ ਆ ਸਕਣ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਇੰਨੇ ਮਾੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ ਅਤੇ ਵਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਟੇਟਸ/ ਪੋਸਟਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਜਾਂ ਅਸੀਸ ਦੇਣ ਦੇ ਢਕਵੰਜ ਹੇਠ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਕੇ ਜਥੇ ਦੀ ਸਟੇਜ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਅੱਪਲੋਡ ਕਰਕੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਜਥੇ ਦੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਪੂਰਾ ਬਰਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਵਰਜਕ (deterrent) ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣੋਂ ਬਚ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਜਥੇ ਦੀ ਸਾਖ ਵੀ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੋ ਵੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਲਾਹੇ ਲੈਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਜਥੇ ਦੀ ਸਟੇਜ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਲਈ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।)

੨. ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਥੇ ਦਾ ਸਿੰਘ/ਸਿੰਘਣੀ ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਮਜਬੂਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਰਤ ਦਾ ਹੀਲਾ-ਵਸੀਲਾ ਨਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੋਕਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨੀਆ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹਦਾਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਸੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਮਿਲਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਜੋ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਪੁਜਾਰੀ ਅਹੈ, ਸੋ ਭੀ ਪੂਜਾ ਬਹੁਤ ਨ ਗਹੈ।
ਤਨ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਸੋ ਲੇਵੈ, ਅਧਿਕ ਹੋਇ ਤੌ ਜਹਿੰ ਕਹਿੰ ਦੇਵੈ।
(ਰਹਿਤਨਾਮਾ, ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਉਹ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟਾ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਭੱਤੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੇਵਲ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ, ਕਥਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਨਾ-ਬਹਾਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਅਕਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਢਕਵੰਜ ਹੇਠ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕਥਾ/ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਰੀਤ ਦੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ, ਜਥੇ ਦੇ ਸਮੂਹ ਕੀਰਤਨੀ ਸਿੰਘਾਂ/ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਲਈ ਇਸ ਭੁੱਲੜ ਪ੍ਰਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਜੇ ਰਹਿਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੇਵਾ ਲਈ (ਕੀਰਤਨ, ਪਾਠ ਜਾਂ ਲੰਗਰ ਸੇਵਾ ਆਦਿ) ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਭੇਟਾ ਅਥਵਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਥਾ/ ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾੜੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ (ਇਲਾਕਾਵਾਰ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ) ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਜਾਏਗੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੋਰ-ਮੋਰੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹੁਣ ਅਸੂਲ ਨੰਬਰ ੧ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

੩. ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਜਥੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੌਕਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ (ਕਰੀਬ ੬ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ੧ ਸਾਲ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਖਾਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਜਥੇ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ-ਨਿਰਬਾਣ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਣ। ਇਸ ਲਈ ਜਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਦਸਵੰਧ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਫ਼ੰਡ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਫ਼ੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਥੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਧਨਾਢ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਹੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭੇਜਦੇ-ਸੱਦਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਫ਼ੰਡ ਬਣਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਜਥੇ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮਦਦ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਇਸ ਫ਼ੰਡ ਵਿਚੋਂ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੇ।

ਕਈ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਿੱਤਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਕਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਹੁੰਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਬਜ਼ਿੱਦ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਹੱਲ ਹੈ।

ਉਹ ਇਹ, ਕਿ ਉਸ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀਰ-ਭੈਣ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਅਕੈਡਮੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਿਰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਖ਼ਰਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆ ਵੀਰ-ਭੈਣ ਉਸ ਅਕੈਡਮੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ, ਬਣਦੀ ਫ਼ੀਸ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਬਾਹ ਸੌਖੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਜਥੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਸੁਚੱਜੀ ਸੇਧ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੪. ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇਕ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ, ਟਕਸਾਲਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ-ਵੱਸ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਮੇਜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਰਸ ਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ-ਵੱਸ ਆ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਥੇ ਦਾ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆ ਬਣਨ ਦਾ ਤਰਕ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਥੇ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਏ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਥੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਥੇ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆ ਬਣਨ 'ਤੇ ਬਜ਼ਿਦ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜੀਅ ਸਦਕੇ ਬਣੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਸਟੇਜ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

੫. ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਗੁਰਮਤਿ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਹਿਤ, ਜਥੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜਥੇ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਇਕਦਮ ਆਪਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਰਤ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਨਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੂਲ ਨੰਬਰ ੩ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਬਦਲ ਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ-ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ੧ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀ ਵਲੋਂ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਥੇ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ੧ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

੬. ਉਪਰੋਕਤ ਅਸੂਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕੀਰਤਨ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ (ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਰਹਿਤ) ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਅਸੂਲ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੂਰਨ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਕਮਾਈ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੋਝੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਸੂਲ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਵਰਜਕ (deterrent) ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਹੀ ਆਹੋ-ਭਾਗ ਸਮਝ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਰੀ ਖ਼ੁਦ ਮੰਗਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਵੇਗੀ ਤੇ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਜੀਹ ਮਿਲੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਅਤੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ।

ਸੁਣਤੇ ਪੁਨੀਤ ਕਹਤੇ ਪਵਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦ, ਅੰਗ: ੯੨੨)

(ਪੁਨੀਤ= ਪਵਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ, ਅਤਿ ਪਵਿਤ੍ਰ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ)

ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਨੀਤ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ: ੨੭੯)

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਯੋਗ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਹੌਸਲਾ-ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ-ਸੋ-ਚੱਲ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ।

੭. ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਜਥੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਭੈੜ ਆ ਵੜੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ, ਬੱਸ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਰੀ ਲੈ ਕੇ, ੧੦-੧੫ ਮਿੰਟ ਜਾਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਬਹਿ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਰਮੌਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਆਰੰਭ ਦੇ ਇਕ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਗਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇਕਰ ਦਿਵਸ ਸੁਹੇਲਾ ਸਮਾਗਮ ੭ ਤੋਂ ੧੨ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ੮:੩੦ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸਭ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਬੱਸ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਅਨੰਦ ਲਵੇ (ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਨਾਮੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੀਰਤਨੀਆ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪੱਕੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ)

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀਰ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ, ਸਮਾਂ ਵੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੂਚੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲੀ ਜਾਵੇ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਾਲਾ ਰਸ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਜਾਂ ਬੰਦਿਸ਼ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੱਥ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਸਾ-ਰਸਾ ਕੇ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਭਜਨ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਆਵੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਵੀ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ:

ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਚੜਿਆ ਅਤਿ ਅਪਾਰਾ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਸਿ ਗੁਣ ਗਾਵਣਿਆ॥੬॥ (ਮਾਝ ਮ: ੩, ਅੰਗ: ੧੧੭)

ਗੁਰਮਤਿ ਰਸਿ ਰਸਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥ ਰਮੈ ਰਾਮ ਰਮਤ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥੪॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ: ੩੨੬)

ਰਸਿ ਰਸਿ ਗੁਣ ਗਾਵਉ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਮੋਰੈ ਹਿਰਦੈ ਬਸਹੁ ਗੋਪਾਲ॥੧॥ (ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਅੰਗ: ੬੮੦)

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਨਰਕ ਨ ਦੇਖਹੁ ਰਸਕਿ ਰਸਕਿ ਗੁਣ ਗਾਈ ਹੇ॥੧੦॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਹਲੇ ਮ: ੫, ਅੰਗ: ੧੦੭੨)

ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੋ-ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਵੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਲਵੇ ਜਾਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ-ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਰਸਾਈ ਚਲੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ੩-੪ ਕੀਰਤਨੀਏ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਤੇ ਲਾਹੇ ਭੁੰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੈਅ-ਭਾਵਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ

ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਰਸ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਰਸ ਬਣ ਕੇ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਵੱਸ ਬਿਨਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਟਪਾਉਣ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਆਪ ਹੀ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋ ਕੇ ਜਲਦੀ ਉੱਠ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਵਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰੇਕ ਕੀਰਤਨੀਆ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖੇ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕੀਰਤਨੀਏ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗਾ ਅਥਵਾ ਰਸ-ਭਿੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਨੰਦ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਲਾਹਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਹਾ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦਾ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਇਸ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਾ ਨਜਾਇਜ਼ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਬੇ-ਰਸੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦਿਖਾਵੇ ਅਥਵਾ ਸਮਾਂ ਟਪਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਰਤ ਕੇ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕੇਵਲ ਆਤਮਿਕ ਲਾਹੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਆਵੇ ਜਾ ਸੁਣ ਕੇ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਾਂਗ ਅਗੰਮੀ, ਅਨੂਠੇ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਵਰਤਣੀ ਬਹੁਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਸਮਾਗਮ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਜਾਂ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਦੇ) ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਉਹ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮਿੱਥੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ (ਜਥੇ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ), ਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ, ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਮਿਲਣ ਦੇ ਆਸਾਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਾਰਨ ਦੇ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ/ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ-ਨੁਮਾ ਸੇਧ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਿਖਾਵੇ ਜਾ ਰੁੱਸ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਮਿੰਨਤਾਂ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਠੇ ਨਾ ਪਾਏ ਜਾਣ। ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਪਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਵਸਾਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਤੇ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ੨੦-੨੦ ਮਿੰਟ ਦੇ ਕੇ ਭੁਗਤਾਉਣਾ ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦੀ ਕਰਕੇ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕਰਾਉਣੀ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੈ। ਕਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀਰ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘਾਂ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜੁੜਾਂਗੇ, ਸਾਡਾ ਦੀਵਾ ਜਗੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਦੀਵਾ ਜਗਾ ਸਕਾਂਗੇ। ਸੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੁੜਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਲਾਹੇ ਲਈ ਆਪੇ ਆ ਬਹਿਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਹਉਮੈ ਵੱਸ ਰੁੱਸ ਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜ ਸਕੇਗਾ ? ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਕਰਕੇ, ਮਨਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਵੀ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਬੱਸ ਹਉਮੈ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋਏਗੀ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਤਰਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਵਜਾ ਲਵੇ, ਅਗੰਮੀ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਅੱਡੀ-ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਲਵੇ। ਸੋ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦੀ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਬਚਣਾ ਹਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗਤ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।

੮. ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਥੇ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾ ਉਲੀਕਣ। ਇਲਾਕਾਵਾਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਹਰ ਸਮਾਗਮ (ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਬਾਹਰ) ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾੜਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ, ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਲੀਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਗੱਡੀ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖ਼ਾਸ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਤਲਵਾੜਾ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ, ਦਾਸ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਵਾ ਦਿਓ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪਹੁੰਚੇਗੀ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚੇਗੀ, ਉੱਥੇ ਦਾਸ ਵੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗਾ, ਕੋਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅੱਜ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜਥੇ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਉਹ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ-ਪੁਣੇ (✚▲✡ ✚✤⇩⇩✤↰⇦✡✚) ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਰਥੀ ਰਸ ਵਾਲੇ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਆਉਣ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੀਅ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ, ਬੱਸ ਇਹੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਦ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਖ਼ਰਚ ਕੇ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਹੋ ਕੇ ਕਰਕੇ ਲਾਹਾ ਖੱਟੇ, ਅਤੇ ਜਥੇ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੇਵਲ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ ਅਥਵਾ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ, ਪੋਸਟਰ, ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਏ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪੱਠੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਵੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਕਮੇਟੀ ਆਦਿ) ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਿਰਾਇਆ ਜਾਂ ਭੇਟਾ ਲਏ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਪੱਠੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜਥੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ (ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ) ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਜਾਏਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜਥੇ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਹੈ।

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਅੰਕ 'ਚ)

Postal Registration No.CHD/0178/2015-2017

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ